

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOFIA TEADUSKOND
Ajaloo ja arheoloogia instituut

Jüri Käosaar

ROOMA IMPEERIUM KEISER HADRIANUSE VALITSUSAJAL (117-138)

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

TARTU 2013

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus.....	3
Sünnist keisritroonini.....	7
Valitsusaja algus ja nelja konsuli afäär.....	14
Juutide ülestõusud.....	21
Tegevus keisrina.....	28
Hellenistlik keiser.....	31
Pantheonist Roomas vallini Britannias.....	35
Hadrianuse elu lõpuaastad ja järglus.....	39
Kokkuvõte.....	42
The Roman empire during the reign of emperor Hadrian (117-138).....	44
Allikad ja kasutatud kirjandus.....	46
Lisa 1.....	48
Lisa 2.....	49
Lisa 3.....	50

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö keskendub Rooma keiser Hadrianuse valitsusajale (117-138). Fookuses on keisri tegevus üldisemalt ning opositsioon keisrivõimule. Hadrianuse valitsusajaga möödus *pax Romana* üks kõrghetki. Keisritroonil eelnes talle Traianus, kelle ajal saavutas Rooma impeerium oma suurima pindala, kuid Hadrianus lõpetas vallutused. Ta keskendus rahule ja kultuurile ning mitmed tema ajastu sündmused mõjutavad meid tänaseni. Oma töös püüan leida vastuse küsimusele, miks kaasajal temasse väga hästi ei suhtunud, kuid tänapäeval loetakse teda heade keisrite hulka.

Hadrianus ei olnud 20. sajandil eriti populaarne uurimisteema. Põhjuseks on arvatavasti Hadrianuse avalik homoseksuaalsus. Seetõttu hakati Suurbritannias teemaga tegelema alles viiekümnendatel. Ameerika Ühendriikides hakati Hadrianust põhjalikumalt uurima 19. sajandi lõpus. Tuleb siiski tõdeda, et sellel aastatuhandel on ilmunud mitmeid teoseid ja uurimusi, mis keisrile rohkem valgust heidavad. Enne tänapäeva ühe oluliseima Hadrianuse-uuriija Anthony R. Birley teost „Hadrian: The restless emperor“ (1997), ilmus eelmine biograafia 1923. aastal, kirjutatud B.W.Hendersoni poolt ning olles aegunud juba ilmudes, sest eiras mitmeid sajandi alguses ilmunud uurimusi.¹ Hadrianuse uurimise vähesuse tõttu on ka eestikeelne kirjandus küllaltki kasin, samuti on raskendatud ligipääs võõrkeelsele kirjandusele, mis annab eriti tunda veel tänagi relevantsete Hendersoni-eelsete teoste osas.

Püüan töös kasutada võimalikult palju algallikaid, millest üks on *Historia Augusta*. Tegu on kuue erineva autori poolt kirja pandud keisrite elulugude kogumikuga, kus antakse ülevaade ka võimalike troonipärijate ja usurpaatorite elulugudest, kes vaadeldavas vahemikus elasid ja tegutsesid. Alustatakse just Hadrianusega ning lõpetatakse 284. aastal valitsenud Numerianusega. Seega on *Historia Augusta* kirjutatud rohkem kui 150 aastat pärast Hadrianuse surma ning peab olema toetunud teistele allikatele või suulisele pärimusele, mistõttu tuleb sellesse suhtuda tuntava allikakriitilisusega. Teost on kritiseeritud kohati oma kuulujutulaadse sisu eest. Kõige rohkem seatakse aga kahtluse alla teose lõpus aastatel 253-284 aset leidnu kirjeldusi. Hadrianust puudutavas on selgelt eksitud ühes kirjas, mida töös ei

¹ Birley, A., R., „Hadrian: the restless emperor“, Routledge, New York and London, 2005, lk xiii.

ole käsitletud, kuid mis annab aimu, miks tuleb *Historia Augustas* kirjutatu usaldamises olla reserveeritud. Nimelt kirjutas Hadrianus *Historia Augusta* kohaselt kirja oma naisevennale Servianusele, ajal, mil keiser oli Egiptuses, Servianus oli konsul ning sisuks oli Commoduse adopteerimine Hadrianuse poolt. Hadrianus oli Egiptuses aga aastal 130, Severus oli konsul 134 ja adopteerimine ise leidis aset aastal 136.² Seega on kirjas segatud kolm sündmust viisil, kuidas need kindlasti juhtuda ei saanud.

Teine oluline algallikas on Rooma konsuli ja ajaloolase Cassius Dio „*Historia Romana*“. Tegu on väga laiahaardelise tööga, kus kaheksakümnes raamatus antakse ülevaade Rooma ajaloost, alustades Rooma linna asutamisega kuni aastani 229. Seega on ka Cassius Dio puhul probleemiks see, et kirjapandu peegeldab sündmusi, mis juhtusid ligi sajand hiljem. Erinevalt *Historia Augustast*, mille sisu on kohati vastuoluline ja kaheldav, kuid mis ei võta otseseid negatiivseid positsioone, on Cassius Dio selgelt Hadrianuse vastu meelestatud. Teisalt sündmuste üldises käsitlemises on Cassius Dio täpsem kui *Historia Augusta*. Cassius Dio negatiivne suhtumine tuleneb arvatavasti asjaolust, et senaatorina kujutas ta negatiivselt kõiki valitsejaid, kes senaatorite kallale kippusid. Hadrianuse puhul on probleemiks valitsusaja alguses toimunud nelja konsuli afääri osaliste hukkamine. Kuna Cassius Dio säilinud tööd on meieni jõudnud suures osas 11. sajandi munkade vahendusel, on mõned teadlased arvamusel, et ümber kirjutati vaid fragmente ja kokkuvõtteid, mistõttu võis osa infot ka selles vaheetapis kaduma minna.

Võimalik, et nii Cassius Dio kui ka *Historia Augusta* said toetuda Hadrianuse käsul tema kaasajal kirjutatud biograafiale. Teos pole kahjuks säilinud ning sellest teame vaid viidete kaudu peamiselt *Historia Augustast* ning Cassius Diolt. Säilinud pole ka Marius Maximuse poolt kirjutatud biograafiate kogumik, mis oli omamoodi jätk Suetoniuse teosele „12 keisrit“.

Sekundaarkirjandusest on olulisem juba eelpool mainitud Birley teos „*Hadrian: the restless emperor*“. Autor laskub harva meelevaldsetesse oletustesse ning pigem kinnitab oma teooriaid võimaluse korral arheoloogiaga, eriti erinevate mündileidudega. Samas on tugev toetus ka Cassius Diol ja *Historia Augusta*’le, millesse mõlemasse suhtub tuntava allikakriitilisusega. Teistest autoritest vähem keskendub Birley kultuurilisele tasutale. Olles võtnus eesmärgiks biograafia kirjutamise, annab ta põhjaliku ülevaate ka Hadrianuse reisidest ja tegudest.

² *Historia Augusta* p73 – edaspidi HA.

Anthony Everitti teos „Hadrian and the triumph of Rome“ baseerub faktidel ning kahel antiikallikal, kuid on kirjutatud lihtsamal stiilis ning seega suunatud laiemale ringkonnale kui Birley teos. Everitt hoiab samuti kinni kronoloogilisest sündmustekujutusest, kuid teeb hoopis rohkem oletusi kui Birley. Kohati proovib ta rekonstrueerida ka toimunut ning seda üsna meelevaldselt.

Mary T. Boatwrighti poolt kirjutatud peatükk „Hadrianus“ A. Barreti koostatud teoses „12 keisrit“ oli ainukene kasutada olnud eestikeelne materjal. Kuna tegu on peatükiga kogumikulaadsest teosest, on keskendunud vaid faktidele, pakkudes välja omi teooriaid vaid tähtsamates punktides. Olulistest allikatest tooksin välja veel Danny Danzigeri ja Nicholas Purcelli teose „Hadrian’s empire: when Rome ruled the World“. Danziger ja Purcell annavad Hadrianuse valitsusajale laia kultuurilise tausta, sobitades mõned aspektid paremini kohale. Kahjuks aga kaldutakse Hadrianusest tihtilugu kõrvale, arutledes esimese sajandi esimese poole sündmuste üle laiemalt kui vaid Hadrianuse kontekstis.

Esimeses peatükis annan sissejuhatava ülevaate Hadrianuse elust enne keisritroonile saamist. Oluliseks aspektiks on tema suhted oma eestkostja ja hilisema keisri Traianusega. Järgneb Hadrianuse lapsendamise küsimus ning kuna Cassius Dio ütleb, et lapsendamist ei toimunud ning ka *Historia Augusta* on selles aspektis skeptiline, proovin anda hinnangut adoptiooni legitiimsusele. Seda ei saa aga teha, tutvustamata üldist olukorda ja Hadrianuse positsiooni Traianuse naispere seas.

Teise peatükki mahub veel nelja konsuli afäär, millega neli endist konsulit proovisid Hadrianust troonilt kukutada. Afäär on arvatavasti põhjus, miks Cassius Dio Hadrianusesse negatiivselt suhtub. Seepärast annan ülevaate sündmustest ning proovin lahata, kas afäär üldse toimus, millised võisid olla selle motiivid ning kas Hadrianusel endal oli lõppkokkuvõttes senaatorite hukkamisel mingisugune roll.

Opositsiooniteema lõpetan kolmanda juutide ülestõusuga, millele annan kiire sissejuhatuse, kirjeldades esimest ja teist ülestõusu. Proovin anda hinnangut toimunud sündmustele just Hadrianuse seisukohalt: miks ta käitus ilmselgelt provokatiivselt, kutsudes sellega esile juutide ülestõusu, mille mahasurumine nõudis laialdasi ressursse ning mistõttu elu kaotas palju rooma leegionääre. Seejärel annan ülevaate Hadrianuse laialdastel reisidel ette võetud ehitustöödest ning tema mõjust kohtades üle terve impeeriumi. Tähelepanu pööran ka tema suhetele noore armastatu Antinousega, käsitledes muu hulgas viimase hukkamisega seotud aspekte.

Viimases peatükis käsitleti keisri elu lõpuaastaid ning troonijärgluse paikapanemist. Hadrianuse oli esimene keiser, kes pani paika troonijärgluse pärast oma surma. Eelnevalt olid troonile tõusnud kas keisrite lähisugulased või olid adoptatsioonid vaid kosmeetilised. Nii Nerva kui ka Traianus adopteerisid mehed, kes olid riigi võimsamate vägede eesotsas. Seega oleks nii või naa keisritroonile vägede poolt tõstetud, isegi olukorras, kus adopteeritud oleks olnud keegi teine.

Töö eesmärk on anda ülevaade Hadrianuse tegevusest keisrina, võttes fookusesse ka opositsiooni üldisemalt ja analüüsides Hadrianuse tegevuste mõju. Seda nii erinevate opositsioonide esilekerkmisel kui ka kõrvaldamisel. Samuti vaatlen keisri otsuste mõju impeeriumi elu kulgemisel üleüldisemalt.

Sünnist keisritroonini

Publius Aelius Hadrianus sündis 24. jaanuaril 76. aastal, tollel hetkel olid konsuliteks keiser Vespianus (seitsmendat korda) ja Titus Caesar (viiendat korda). Sünnikoht pole kindlalt teada ning selle üle käis debatt isegi antiikajal.³ Kuigi *Historia Augusta* väidab, et tulevane keiser sündis Roomas või selle lähistel,⁴ esindab Cassius Dio seisukohta, et sünnikohaks olevat Italica,⁵ mis asub Baetica provintsis Hispaania lõunaosas tänapäeva Sevilla lähistel. Tõenäoliselt sündis ta aga Roomas ning seda toetavad ka tänapäev uurijad. Hadrianuse isa oli Aelius Hadrianus Afer, kes oli viiendat põlve senaator ning arvatavasti ka ise pärit Baeticast. Ta naine oli Domitia Paulina, pärit linnast nimega Gadiz, mis asub Lõuna-Hispaanias, mitte kaugel Italicast. Vähemalt ta isa, kui mitte varasemad sugupõlved, oli tõusnud senaatoriks. Hadrianus oli pere teine laps ning tal oli ka vanem õde Aelia Domitia Paulina, kes abiellus hiljem konsul Lucius Julius Ursus Servianusega, mängis teatavat rolli ka Hadrianuse eluloos.

Hadrianuse isapoolne suguvõsa, Aeliused, tulid Itaaliast Hadria linnast, kuid teise Puunia sõja ajal jäid paikseks Hispaania lõunaosas, kus P. Cornelius Scipio juhtitud armee haavatud sõdurite laagritest kasvas välja linn Italica (asutati u 206 e.Kr, mil väejuht naases Rooma⁶), mis sai nime Itaalia järgi. 2000 aastat tagasi oli Baetica provints üks Rooma impeeriumi rikkamaid. Viljakal pinnasel kasvatati vilja, viinamarju ning oliive. Tegu oli saadustega, mida müüdi nii palju, kui toota suudeti, sest ainuüksi Rooma suurusega linn võis vajada kuni 5 miljonit gallonit (u 19 miljonit liitrit) oliivõli aastas.⁷ Aeliused olid ühed suurimatest õlitootjatest piirkonnas, seega ka rikkad ja mõjuvõimsad, ning pole ime, et perekond suutis kätte võideldud senaatorikoha kindlustada. Senaatorikoht saadi alguses arvatavasti lojaalsuse ja toetuse eest, sest esimene sellest perekonnast pärit senaator Aelius Marullinus ilmub allikatesse pärast Caesari võitu kodusõjas (49-45 e.Kr), milles Aeliused oli ühed vähestest Baetica perekondadest, kellel oli õnne valida võidukas pool. Hoolimata sellest olid Aeliused Hadrianuse eluajal ikka veel uus perekond nii kõrges mängus, sest

³ Benario, H., W., „De Imperatoribus Romanis“, An online Encyclopedia of Roman Empire, ptk „Hadrian“ .

⁴ HA p3.

⁵ Cassius Dio, lk 425.

⁶ Birley, 2005, lk 12.

⁷ Everitt, A. „Hadrian and the triumph of Rome“, Random House, New York 2010, lk 4.

konkureerivad perekonnad olid seal juba sajandeid varem. Esimese sajandi keskpaigast alates tõusis Hispaaniast pärit perekondade staatus järjepidevalt, sest keisritroonil Nerole järgnenud Galba (võimul 68-69) oli aastaid olnud Hispaania asevalitseja ning soosis sealt pärit mehi. Lisaks andis Vespianus aastatel 73-74 ladina õiguse kõikidele Hispaania kogukondadele, mis tolleks hetkeks veel ei omanud Rooma või ladina õigust.⁸

Aelius Hadrianus Aferi senaatorikoha tõttu on selge, et perekond elas Rooma lähistel, kuid tema elukäigust on teada äärmiselt vähe. Siiski on arvatud,⁹ et poliitiline karjäär sai alguse kodukohast Hispaanias. Ta suri aga ootamatult 85. või 86. aastal, arvatavasti mõnda epideemiasse, ajal mil Hadrianus oli 10-aastane. Tegu on ka ühe esimese kirjega, mis valgustab tulevase keisri noorpõlve, sest esimesest üheksast eluaastast teame vaid, et tema ammeks oli orjatar Germana, kelle nimi lubab oletada, et tegu oli põhjala barbarite juuri omava naisega. Hiljem anti talle vabadus ning arvatavasti elas ta lõpuks oma hoolealusest kauem.¹⁰

Kuna noormees oli perekonna pärija ning tema haridustee oli pooleli, määrati tema eestkostjateks kaks samuti Italicast pärit meest: Publius Acilius Attianus, kes oli ratsanikuseisusest, ning Marcus Ulpius Traianus (hilisem Rooma keiser Traianus), kes oli Hadrianus Aferi nõbu (on üldiselt levinud arvamus, et Hadrianuse vanaisa oli abielus Traianuse isapoolse tädiga)¹¹ ning oli tollal oma poliitilise karjääri alguses – preetor. Kuigi tollal oli selline eestkostjate määramine vägagi tavaline ja väljapool pereringi sellele vaevalt, et tähelepanu pöörditi, võis juba toona oletada, et Marcus Ulpius Traianust ootab suur tulevik. Tema isa, samuti Marcus Ulpius Traianus, oli üks tolle aja võimsamaid ja mõjukamaid mehi, olles Süüria asevalitseja ning tõrjudes tagasi partialaste invasiooni 70-ndatel. Lisaks oli ta kohal kui tema otsene ülemus Vespianus 69. aastal keisriks kuulutati ning seetõttu oli ta nii viimasega kui ka tolle poja Titusega, kellest sai samuti hiljem keiser, heades suhetes.¹²

Järelevaatajad olid hõivatud mehed, kuid jagasid Domitia Paulina ambitsioone tema poja osas. Võib arvata, et Hadrianus alustas kooliteed 12 aastaselt ning seda Rooma parimas koolis, mida juhtis tuntud grammatik Quintus Terentius Scaurus. Koolis õpetati lugema valjult ja ilmekalt, samuti tuli tekstid pähe õppida.¹³ Võimalik, et just siin pandi alus tulevase

⁸ Birley, 2005, lk13.

⁹ Everitt, 2010, lk 7.

¹⁰ Birley, 2005, lk10.

¹¹ Birley, 2005, lk12.

¹² Birley, 2005, lk12-13.

¹³ Everitt, 2010, lk 14.

keisri hiilgavale mälule. Õpingute ajal kiindus noormees sügavalt kreeka kultuuri ning sai ka halvustava hüüdnime „Väike kreeklane“ („*Graeculus*“). Teisalt teeb Birley oletuse, et Hadrianuse kreekaarmastus võis tuleneda sellest, et ta isa võis pidada mõningaid riiklikke ameteid mitmel poole Kreeka linnades, ning kuna tulevane keiser võis toona olla 3-4 aastane ehk eas, millal inimene omandab oma esimesed mäletused, siis võiski see aluse panna kirele, mil hiljem puudutas tervet impeeriumi.¹⁴ Samas pole kreeka kultuuri kiindunud olemises midagi erilist, sest rooma kultuur toetus tugevalt kreeka omale ning tollal oli Rooma suurima kreeklastest kogukonnaga linn maailmas. Seega tuleb Birley oletusesse suhtuda ettevaatlikult, seda enam, et puuduvad otsesed tõendid, et Hadrianus Afer oleks vastavaid ameteid pidanud. Siiski tuleb mõõnda, et juba koolieas kulutas Hadrianus kreeklusele eriti palju aega. Seetõttu võib üsna kindel olla, et teda vihastas tugevalt keiser Domitianuse otsus 95. aastal saata Itaaliast välja filosoofid eesotsas stoikudega. Lisaks on teada, et Hadrianus oli juba noorena astroloogia suur austaja ning aja möödudespaelusid teda järjest enam kõiksugused horoskoopilised ended.

Oma perekonna kodukohta – Italicasse – jõudis Hadrianus arvatavasti esimest korda siis, kui ta oli 14 aastat vana. Samas märgib *Historia Augusta*, et Hadrianus naasis oma „kodumaale“¹⁵, mis lubaks justkui arvata, et ta ka sündis Italicas, kuigi *Historia Augusta* ütleb alguses selgelt, et ta sündis Roomas. Siinkohal on tõlgendamiseks mitu võimalust. Birley pakub välja, et poiss külastas Italicat ka varem, kuigi selle tõestamiseks puuduvad allikad.¹⁶ Siiski tundub loogilisem, et *Historia Augustas* öeldu all mõeldakse sünnipärase all oma esivanemate põlvnemiskohta. Seda toetab ka Birely, kes väidab, et nimetatud külastus oli esimene ja teadaolevalt ka viimane.¹⁷

Historia Augusta väitel liitus Hadrianus Italicas sõjaväega,¹⁸ kuid on väheusutav, et ta astus reaalsesse väeteenistusse. Evritt toob välja, et tegu oli pigem kolleegiumiga, kuhu pandi headest peredest pärit poisse, kellega viidi arvatavasti läbi sõjalisi ja religioosseid harjutusi.¹⁹ Veel paistis Hadrianus silma oma kirega jahipidamise vastu,²⁰ mis valdavalt oli aga alamate klasside meelelahutus. Eriti oli see moes kreeklaste seas, kellele jahipidamine tähendas

¹⁴ Birley, 2005, lk 14.

¹⁵ *HA* p5.

¹⁶ Birley, 2005, lk 19.

¹⁷ Birley, 2000, lk 132. „The Cambridge ancient history, Second edition, Volume XI, The High Empire, A.D. 70-192“, Cambridge University press, Cambridge, 2000. Peatükk Hadrian to Antonines koostatud Birley, A., R., poolt.

¹⁸ *HA* p5.

¹⁹ Everitt, 2010, lk 23.

²⁰ *HA* p5.

vapruse näitamist ning religioosset akti, mis tagas hea tervise ning treenis mehi sõjaks.²¹ Traianusele selline kiindumus ei meeldinud, olgugi, et ka teda ennast pealus jahilkäimine ning üsna pea kutsus ta oma hoolealuse Rooma, kus võttis viimase käsile nagu oma lihase poja.²² Siit algab Hadrianuse poliitiline karjäär (vt lisa 1), mis oli peadpöörivalt kiire, sest nii mõnegi ameti sai ta minimaalses lubatud vanuses. Mõneti võib see olla seletatav tema võimsate endiste eeskostjatega. Ent kuna Traianus ei lapsendanud teda enne surivoodit, siis tuleb selles kiires arengus siiski näha mehe enda võimekust, mida kinnitab tema hilisem tegevus keisrina.

Esimeseks Hadrianuse teadaolevaks ametiks oli liikmelisus künneliikmelises kogus, mille eesistuja koht roteerus liikmete vahel. Kogu otsustas vähemaid kohtuasju ning oli kohustuslik tulevastele senaatoritele. Tegu oli kohtuasjadega, mida käis vaatamas palju rahvast, kuid pigem selleks, et kuulata advokaatide kõnesid. Presideervate noorte ameti vähetähtsust näitab ka see, et allikad nende tegevuse kohta põhimõtteliselt puuduvad, küll on aga säilinud advokaatide kõnesid.²³ Võimalik, et just sellest ametist sai alguse mehe huvi seadusandluse vastu ning soov seda parandada ja korrastada. Lisaks määrati Hadrianus veel vähemtähtsamatele auametitele Roomas.

Hoolimata sellest, et tollel ajal polnud sõjatribuuniks olemine senaatoriks saamise eelduseks, võib oletada, et Traianus soovitas (või isegi käskis) nüüd juba täisealisel endisel hoolealusel astuda sõjatribuuni ametisse.²⁴ Hadrianus asus selles ametis teenima 95. aastal ning esmalt *II Adiutrix*'i leegionisse, mis paiknes Aquincumis Pannoonias (tänapäeva Budapesti lähistel). Aasta hiljem asus ta samasse ametisse, kuid seekord Oescuses Alam-Möösias (Gigen Bulgaarias), kus teenis *V Macedonica* leegionis. Juhtus harva, et keegi oli sõjatribuun kolmel järjestikusel aastal, kuid 97 sai Hadrianusest Moguntiacumis (tänapäeva Mainzis) paikneva *XXII Primigenia* leegioni sõjatribuun. Nendesse aastatesse jäid kaks murrangulist sündmust: esiteks Domitianuse mõrvamine vandenõulaste poolt (96) ning seejärel troonile tõusnud Nerva lühikene valitsusaeg (96-98).²⁵

Kuna Nerva keisritroon kõikus mitmetel põhjustel üpriski ebakindlatel alustel ning tal endal pärija puudus, pidi ta tegutsema kiiresti ning kavalalt, adopteerides Marcus Ulpius

²¹ Everitt, 2010, lk 23.

²² *HA* p5.

²³ Birley, 2005, lk 19.

²⁴ Birley, 2005, lk 31.

²⁵ Boatwright, 2011, lk 206. Barret, A., A., „Kaksteist keisrit“, Argo, Tallinn 2011. Peatükk Hadrianus koostatud M., T., Boatwrighti poolt.

Traianuse, kes oli võitnud mitmeid suuri lahinguid germaanlaste vastu ning kellel oli seetõttu sealsete vägede täielik lojaalsus. Üldiselt tundub tegu olevat pigem Nerva enda võimu kindlustamisega, sest kaasaegne Plinius Noorem olevat öelnud, et Traianus oleks olnud niikuinii järgmine keiser. Adopteerimisuudise puhul valiti just Hadrianus edastama Alam-Moesias paiknevate vägede õnnitlusi. See omakorda aga tõstis ka tema staatust, sest Hadrianusest sai troonipärija lähim meessoost sugulane. Üllataval kombel oli tema suurimaid konkurente tema õemees Lucius Julius Ursus Servianus, kes kaebas Traianusele, et Hadrianus käivat rahaga hooletult ümber ja olevat kõlblusetu. Sellised vihjed ärritasid impeeriumi teist meest ja tema suhted endise hoolealusega jahenesid.²⁶

98. aasta alguses Nerva aga suri ning Hadrianus tahtis olla esimene, kes selle teatega Traianuseni jõuab. Sellel ajal oli aga ta ülemuseks õemees Servianus,²⁷ kes soovis, et sõnum jõuaks esimesena tema poolt, takistades Hadrianust ja organiseerides tema kaariku lõhkumise. Noormees aga jätkas oma teekonda jalgsi, edestades Servianuse käskjalga ning olles esimene, kes teatas Traianusele Nerva surmast ja seega keisriks saamisest. See soojendas kahe mehe suhted.²⁸ Hadrianus liikus koos uue keisriga vaikselt, kuid kindlalt Rooma poole, mis on selge märk poolehoiust.

Traianuse üks lähemaid nõuandjaid oli Licinius Sura, keda peeti tegelikult Traianusele kõige lähemal seisvaks inimeseks, isegi lähemaks kui tema naine või aastal 100 kaaskonsuliks olnud Julius Frontinus. Sura oli aga omakorda heades suhetes Hadrianusega ning toetas teda igati ka keisri silmis. Teine oluline isik oli Traianuse naine Plotina, kes oli arvatavasti Hadrianusest mõned aastad vanem ning tundis viimase vastu romantilisemaid tundmusi kui oma mehe vastu. Aastal 100 abiellus Hadrianus Traianuse õetütre tütre Vibia Sabinaga ning see liitis kaks Hispaaniast pärit suguvõsa veel tihedamalt ühte, kinnitades peiu seisundit keisri lähima meessoost sugulasena.²⁹ *Historia Augusta* aga viitab Marius Maximuse öeldule, mille järgi keiser Traianus ise ei olnud selle abielu suhtes ülearu soosiv,³⁰ ning on selge, et abielu põhilisteks initsiaatoriteks olid Sura ja eriti Plotina.

100. aastal sai alguse Hadrianuse roll senaatorina.³¹ Ta oli tolleks hetkeks kuu noorem kui 25 aastat vana, mis oli tavaline iga alustamiseks senaatori ülesannetega. Seega ei saa öelda,

²⁶ Birley, 2005, lk 37.

²⁷ Birley, 2000, lk 133.

²⁸ HA p7.

²⁹ Birley, 2005, lk 42.

³⁰ HA p9.

³¹ Birley, 2000, lk 133.

et Traianuse sugulaseks olemine oleks tema karjääri kuidagi ebaloomulikult kiirendanud. Kuna Hadrianuse esimeseks senaatorlikuks ametipostiks sai keisri *quaestor*'i koht, siis oli ta ülesannete hulgas ka keisri kõnede kirjutamine, kuigi kõik vähegi tähtsamad kõned tulid Licinius Sura sulest, ja Traianuse arvamuste ettelugemine senatis. Esimesel korral, kui ta seda tegi, oli tulemuseks senati naerupurse, sest noore senaatori aktsent oli provintslik. Sellest sündmusest saati pööras Hadrianus kõvasti tähelepanu oma ladina keelele, kuni saavutas täieliku vilumuse.³² Tegu on kõigest ühe näitega, mis tõestab tulevase keisri perfektsionismi.

Traianuse ja Hadrianuse headest suhetest annab aimu asjaolu, et ta kuulus keisri kaaskonda ühes Sura, Servianuse ja teiste tähtsamate meestega, kui algas Esimene Daakia sõda (101-102). Sõjakäigul oli Hadrianus Traianuse otsene alluv, mis annab märku Hadrianuse võimekusest ja talle osutatavast usaldusest. Selle ülesande tõttu täitis ta aga vaid paar kuud oma esimest senaatorlikku ametikohta. Teise Daakia sõja (105-106) ajal tõusis Hadrianus juba leegioniülemaks, juhtides *I Minerva* leegioni.³³ Nende sõjaretkede jooksul, mille tulemina Rooma omandas uue, Karpaatidest Musta mereni ulatuva Daakia provintsi, sai Hadrianus kahel korral Traianuselt autasusid, seda kahtlemata tõeliste lahingusaavutuste eest.³⁴ Samuti tõusis ta Alam-Pannonia asehalduriks,³⁵ mis oli tekkinud Pannonia provintsi jagamisel kaheks, kuid mis oli Ülem-Pannoniast väiksem ning mille relvajõududesse kuulus vaid 1 leegion. Kuna Hadrianusest sai uue provintsi esimene asehaldur, siis oli just tema see, kes sai ehitada valitseja palee. Sellest sai piirkonna muljetavaldavamaid hooneid ning sinna kolis elama ka tema naine Sabina ühes majapidamiseks vajalike orjade ja teenritega.³⁶ Lisaks kinkis Traianus arvatavasti aastal 107 Hadrianusele teemanti, mille talle oli omakorda kinkinud Nerva. See oli ka ainus avalik sündmus, mida oleks kuidagi võinud võtta lapsendamisena, kuid Hadrianus võttis seda arvatavasti kindla märgina soosingust ja keisri edasistest plaanidest tema lapsendamise osas.³⁷

Arvatavasti aastal 110, mõni aeg enne Sura surma, kuulis Hadrianus temalt, et Traianus plaanib teda lapsendada.³⁸ Varsti Sura suri ning Hadrianusest sai keisri põhiline kõnedekirjutaja. Birley aga oletab, et arvatavasti on Sura jutt lapsendamisest algselt pärit

³² HA p9.

³³ Birley, 2005, lk 49.

³⁴ Boatwright, 2011, lk 207.

³⁵ Birley, 2000, lk 133.

³⁶ Birley, 2005, lk 52.

³⁷ Everitt, 2010, lk 124.

³⁸ Birley, 2000, lk 133.

Hadrianuse enda biograafiast ning seetõttu tuleb sellesse suhtuda teatava kriitilisusega.³⁹ Teiste autorite poolt sellist kriitikat ei esine, kuigi Birley oletus tundub igati loogiline, sest vastasel juhul oleks Traianus adoptioonist teatanud oluliselt varem kui see reaalsuses juhtus.

Arvatavasti muutus Rooma taas seal elavale Hadrianusele igavaks ning oma endise eestkostja loal siirdus ta Ateenasse, mis oli tolleaegse maailma kultuuriline pealinn. Aastal 112 pidaski ta Ateena arhooni ametit,⁴⁰ kus tema üheks peamiseks ülesandeks oli vastutada märtsis toimuvate suurte Dionüüsiate korraldamise eest. Kui tavaliselt oli sellistel puhkudel kasutatud uudisteoseid, siis Hadrianus eelistas selliseid klassikuid nagu Sophokles, Aeschylus ja Euripides.⁴¹ Võib vaid arvata, mida tulevane keiser tundis neil aegadel, mil ta oli oma armastatud kreekluse kultuuriline juht. Arvatavasti oli Hadrianus Ateenas ajani, mil Traianus 113. aastal sealtkaudu Partia-vastasele sõjakäigule suundus. Olgugi, et Hadrianus sõjakäigul keisri kaaskonda kuulus, pole teda sõjaliste juhtide nimekirjas. See lubab eeldada, et ta veetis aega keisri lähikonnas, olles kindlasti vastutav mõne vähemprestiižse, kuid hädavajaliku valdkonna eest.⁴²

Aastal 115 pääsesid Traianus ja Hadrianus napilt eluga maavärinast Antiookias, mis oli tollel hetkel sõjavägesid täis. Looduskatastroofi tulemusel hävis Süüria Antiookia (Antakya Türgis). 117 määras keiser Hadrianuse valitsema rahutut Süüria provintsi. Vahetult enne seda, aastatel 115-117, oli impeeriumit tabanud juutide ülestõus, mis hõlmas kõiki suuremaid juudi asu alasid peale Iisreali. Seega nõudis Süüria provintsi valitsemine vaieldamatut ustavust, kindlat kätt ja ranget organiseeritust,⁴³ sest niigi rahutute daaklastega võisid iga hetk liituda ka juudid, luues sedasi mässulise koalitsiooni. Ka selles ametikohas võib näha Plotina eestkostet ning selle tulemusena sai Hadrianus impeeriumi tugevaimate vägede etteotsa, olles niiviisi sõjaliselt ilma konkurentideta juhul, kui troon peaks äkitselt vakantseks jääma. Samas seisus olid enne teda olnud ka tulevased keisrid Tiberius, Titus ja ka Traianus,⁴⁴ kes ise oli selleks ajaks haigestunud ning alustas oma reisi Rooma.

³⁹ Birley, 2005, lk 54.

⁴⁰ Birley, 2000, lk 133.

⁴¹ Everitt, 2010, lk 144.

⁴² Everitt, 2010, lk 163.

⁴³ Boatwright, 2011, lk 207.

⁴⁴ Birley, 2000, lk 133.

Valitsusaja algus ja nelja konsuli afäär

Ametliku versiooni järgi lapsendas Traianus Hadrianuse surivoodil. See teade jõudis Süüriasse 9. augustil 117 ning kaks päeva hiljem e 11. augustil jõudis Hadrianuseni teade, et keiser on surnud. Samal päeval kuulutasid tugevad Süürias paiknenud leegionid Hadrianuse keisriks.⁴⁵ Cassius Dio aga väidab, et temale rääkis ta isa, et Traianuse surma varjati paar päeva, et enne saaks välja kuulutada lapsendamise. Kahtlusi lisas asjaolu, et kirjad senatile olid allkirjastatud keisri abikaasa Plotina poolt, kes varem polnud aga ühtegi dokumenti allkirjastanud.⁴⁶ Kuna Traianuse prefektina tegutses kunagi Hadrianuse teiseks järelvaatajaks olnud Attianus, siis pole imestada, et paljud pidasid seda kõike võltsinguks, sest Traianus polnud nimetanud endale järglast ning oli plaaninud esitada senatile nimekirja võimalikest meestest, et senat saaks valida neist parima. Samas olevat Traianuse enda eelistuseks olnud pigem Neratius Priscus.⁴⁷ Teisalt toob Everitt välja dateerimata anektoodi, mis võib ka tõele vastata, mille järgi Traianus küsis õhtusöögilauas külalistelt kümne mehe nimesid, kes oluaks võimelised olema tema järglased, ning kohe seejärel parandas end, et vaja oleks siiski üheksat meest, sest Servianus olevat juba olemas.⁴⁸

Ka tänapäevased autorid on erinevatel seisukohtadel, mis puutub Hadrianuse positsiooni troonijärgluses. Birley ütleb, et Hadrianus oli juba pikalt olnud kindel troonipretendent.⁴⁹ Seda argumenti toetab Cassius Dio poolt öeldu, et Hadrianuse näol oli tegemist keisrile igatpidi lähedalseisva inimesega, ning asjaolu, et Traianus kinkis just Hadrianusele teemanti, mille oli saanud adoptioonikingina Nerval. Veel võib oletada, et Traianus omas teatavat soosingut Hadrianuse suhtes, sest ta oli viimase järelvaataja pärast Hadrianus Aferi surma. Siiski on toodud mõttekäik tugevalt meelevaldne, sest soosing kajastunuks kuidagi juba varem näiteks Hadrianuse abiellumise puhul. Vastukaaluks väidab Mary T. Boatwright, et 117. aastal vaevalt keegi Hadrianuses uut keisrit nägi.⁵⁰ Antud juhul

⁴⁵ „Emperors of Rome“ taught by professor Fagan, G., G., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2007. Lecture 22: The Eccentric Emperor – Hadrian.

⁴⁶ Cassius Dio, lk 425.

⁴⁷ HA p13.

⁴⁸ Everitt, 2010, lk165.

⁴⁹ Birley, 2005, lk 77.

⁵⁰ Boatwright, 2011, lk 212.

tundub teine arvamus tõepärasem, sest kaudselt toetatavad seda nii *Historia Augusta* kui ka Everitt. Sama suunda osutab ka Dodge poolt välja toodu, et Traianus ei näidanud kuidagi välja, et just Hadrianus võiks olla tema järglane, sest teda ei tõstetud ega valitud ühtegi ametisse enne kui vanus seda lubanuks ning kogu Hadrianuse eelnev karjäär on täiesti loogiline senaatoriseisuses oleva mehe kohta.⁵¹

Cassius Dio ütlebki, et Traianus ei lapsendanud Hadrianust, kuigi pole kahtlust, et Hadrianus oli keisrile lähedalseisev isik nii sugulussidemete kui ka teenistuslike kohuste tõttu ning lisaks veedeti koos aega,⁵² ka *Historia Augusta* järgi oli adoptatsioon vaid Plotina kaval trikk.⁵³ Olgugi, et adoptatsiooniga seotud küsimused on mõningal pool tähelepanuta jäetud,⁵⁴ on kindel, et adoptiooni legitiimsus seati kahtluse alla juba kaasajal. Samas märgib Gray, et meile on teada vaid kaks isikut, kes viibisid Traianuse viimastel tundidel tema juures, ning need olid Plotina ja Attianus, ning kui seal viibis keegi veel, pole see meile teada. Kogu jutt, et lapsendamine polevat seaduslik, tuli Hadrianuse vastaste poolt, kes väitsid, et tegu pole adekvaatsete tunnistajatega.⁵⁵ Samas seletab Gray Plotina allkirja lapsendusdokumendil sellega, et Traianus oli lihtsalt liiga nõrk, et ise kirjutada. Veel juhib ta tähelepanu asjaolule, et Traianuse prefektiks oli just Attianus.⁵⁶

Tundub tõesti ülimalt ebatõenäoline, et Traianus võtaks raskelt haigena oma lähimasse kaaskonda kaks Hadrianust toetavat isikut olukorras, kus ta pole endale järglast valinud. Samas Birley mainib, et Hadrianus lapsendati sureva keisri poolt arvatavasti 9. augustil või enne seda. See aga ei viita kuidagi otseselt kahtlustele adoptatsiooni legitiimsuses, vaid toob välja, et täpne lapsendamiskuupäev pole teada. Ühtlasi toob ta segase mõttekäigu, mille järgi Traianuse sulane Phaedimus suri noores eas paar päeva pärast oma käskijat, kuid sulase säilmeid ei toodud mitu aastat Rooma. See julgustab skeptilisi uurijaid toetama allikate kahtlusi lapsendamise osas.⁵⁷ Selgust toob Everitt, kes pakub välja teooria, et keisri ülemkokana tegutsenud mees võis lihtsalt liiga palju teada tollastest sündmustest ning seetõttu

⁵¹ Gray, 1919, lk 197.

⁵² Cassius Dio, lk 425.

⁵³ *HA* p15.

⁵⁴ Lapsendamisküsimuste ei mainita 1930. aastal Tallinnas välja antud „Üldise Ajaloo“ I köites ega D. Danzigeri ja N. Purcelli teoses „Hadrian’s Empire“.

⁵⁵ Gray, 1919, lk 195.

⁵⁶ Gray, 1919, lk 201.

⁵⁷ Birley, 2000, lk 134.

tuli Plotinal ja Attianusel temast kiirkorras vabaneda ja küsimuste vältimiseks ta unustusse langetada.⁵⁸

Tekib aga küsimus, et miks siis endise orja säilmed lõppkokkuvõttes Rooma üleüldse viidi ja miks lasti niivõrd ohtliku mehe hauakivile kirjutada tekst, mis viitab põrmu eemalolekule Roomast. Niivõrd võimsatel isikutel polnuks mitte mingi probleem kustutada ajaloost ühe endise orja eksistents. Õhku jääb siiski küsimus, miks ei sooritanud Traianus juba varem avalikku lapsendamist ning vaevalt on tegu *Histroia Augustas* öelduga, et Traianus soovis surra nagu Makedoonia Aleksander ehk siis järglasi nimetamata.⁵⁹ Sellisesse mõttekäiku tuleks suhtuda aga äärmiselt skeptiliselt, sest vaevalt ükski valitseja sooviks oma riigile sellist ebakindlust ja lagunemist, mis sai osaks Aleksandri pärandile. Tõenäolisem tundub Boatwrighti teooria, mille järgi ei soovinud Traianus enne surma kedagi avalikult lapsendada, vältides niimoodi kadestamist ja innustades potentsiaalseid kandidaate teda truult teenima.⁶⁰ Ka Werner Eck tõdeb, et tänapäeval ei saa me olla kindlad, mis tegelikult juhtus või juhtumata jäi, kuid kõik märgid viitavad sellele, et Traianus soovis Hadrianust oma järglaseks.⁶¹ Seega vastanduvad allikates öeldu tänapäevaste uurija arvamustega. Sellist olukorda on raske selgitada, kuid Cassius Dio on mitmel pool Hadrianust kujutanud negatiivsetes toonides ning ei jaga oma väitele, et adptsiooni ei toimunud, mitte ühtegi selgitust. Seega jääb mulje, et millegipärast tahab ta sündmuste käiku näidata just sellisena. Võimalik, et ka tema oli omal ajal dilemma ees, et kumba versiooni uskuda.

Hadrianus ei kiirustanud Rooma minekuga, sest tuli lahendada pakilisemad küsimused. Kiiresti pärast vägede poolt keisriks kuulutamist andis Hadrianus käsu tõmmata kõik väed välja Mesopotaamiast, Assüüriast ja Armeenias, tegu on aladega, millest enamiku oli vallutanud just Traianus.⁶² Väidetavalt sooviti loobuda ka Daakiast, kuid sealne roomlaste asundus oli selleks juba liiga kaugemale levinud.⁶³ Tundub, nagu oleks Hadrianus maid ära andnud ning sedasi näidanud oma nõrkust, kuid päris nii see pole, sest neil aladel käisid ülestõusud, seega ei suutnud Traianus neid alasid Roomale kinnistada, mistõttu polnud kestvate tegu vallutustega.⁶⁴ Lisaks polnud tollel hetkel veel kindel, kas erinevad juudi

⁵⁸ Everitt, 2010, lk167.

⁵⁹ HA p15.

⁶⁰ Boatwright, 2011, lk 212.

⁶¹ „Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world. Antiquity. Volume 5, Equ-Has“, volume 5, Equ-Has, Brill, Leiden and Boston, 2004, lk 1084. Sissekande Hadrianus koostanud Eck, W.,.

⁶² Birley, 2005, lk 78.

⁶³ Mackay, C., S., „Ancient Rome: a military and political history“ Cambridge University Press, Cambridge, 2007, lk 229.

⁶⁴ Fagan, 2007, 22. loeng.

üleštõusud olid omavahel seotud ning kas mässu puhkemist on karta ka Juudamaal. Seetõttu vajab Hadrianus kompaktsemat vägede jaotust, hoolimata sellest, et Traianuse juhtimisel olid väed Babülonini jõudnud ja kavatsesid sealt edasi Pärsia lahe poole liikuda. Ilmselt nägi Hadrianus, kuidas ahnus võis Roomat nõrgestada, hajutades vägesid äsja vallutatud aladel ning olles niimoodi tagalas haavatav.⁶⁵ Selle otsusega muutis ta Nerva ja Traianuse poolt viljeletud Rooma konseptsiooni, mille järgi pidi toimuma pidev sõjaline laienemine. Hadrianus aga mõistis, et niimoodi jätkata ei saa, sest uute alade vallutamine ja nende hoidmine kulutanuks rohkem ressursse, kui neilt iial saada oleks olnud, seda enam, et sõjavägi on riigieelarve suurim kuluartikkel ja Rooma armee oli jõudnud olukorda, kus rohkemate meeste kaasamine olnuks juba kriitiline maaelule.⁶⁶ Siiski tuleb tõdeda, et Hadrianuse otsus oli pöördelise tähtsusega, sest tollaseid piire ei saavutanud Rooma enam kunagi. Hiljem näidati Hadrianust selle ees pigem negatiivses valguses ja ülistati Traianust, sest Rooma ideoloogia eelistas sõjalist ekspansiooni ja hulljulgust kindlustamisele ja valvsusele.⁶⁷

Hadrianuse keisritool polnud aga sugugi kindel eelpoolmainitud kahtluste tõttu lapsendamise osas. Kuna keiser ise oli hõivatud üleštõusudega idas, siis asus tegutsema tema endine järelvaataja ja tulevane prefekt (oli prefektiks ka Traianuse valitsusajal) Attianus, kes saatis keisrile kirja, milles soovitas hukata kolm meest, kellest esimene oli Rooma linnaprefekt Baebius Macer, kellele allus kolm kohorti, millede ülesandeks oli tagada kord linnas ning Attianus kartis, et mees võib tõrkuda tunnistamast uut keisrit. Teine mees, kelle hukkamist sooviti, oli juba varem troonivastase konspiratsiooni pärast eksiili saadetud Laberius Maximus, kes oli osalenud Esimeses Daakia sõjas (101-102) ja saanud teist korda konsuliks 103. aastal, kuid sellest troonivastasest konspiratsioonist me midagi ei tea. Kolmandaks potentsiaalseks hukatavaks oli Crassus Frugi, kes oli samuti eksiilis süüdistatuna vandenõus nii Nerva kui Traianuse vastu.⁶⁸ Hadrianus keeldus oma kunagise järelvaataja palvest, sest võimuvahetus oli liiga värske, et hinnata kellegi lojaalsust, kuid hiljem proovis Crassus siiski naasta saarelt, millele ta eksiili oli saadetud, ning valvur hukkas ta.⁶⁹ Tundub, et Laberius jäi endiselt eksiili, kuid on teada, et tema väimees oli asevalitsejaks Kiliikias ja

⁶⁵ Boatwright, 2011, lk 211.

⁶⁶ Everitt, 2010, lk 171.

⁶⁷ Boatwright, 2011, lk 212.

⁶⁸ HA p17.

⁶⁹ Everitt, 2010, lk 170.

seega Hadrianusele lojaalne. Ka Macerist pole rohkem teada, kuid võib kindel olla, et pärast Rooma jõudmist määrati tema ametikohale mõni lojaalne mees.⁷⁰

Kohe valitsusaja alguses kirjutas Hadrianus senatile hoolikalt sõnastatud kirja, milles vabandas, et armee ta kiiresti keisriks tõstis, jätmata senatile erilist tegevusruumi, sest sõjavägi sai kellegi valitsejaks tõsta *de facto*, kuid tollal vajas keiser ka senati *de jure* keisriks kuulutamist. Sõjavägede tegevst põhendati asjoluta, et riik ei saa olla ilma valitsejata. Senat andis oma kinnituse ning pakkus vabatahtlikult Hadrianusele välja mitmeid ülistusnimesid, mida ta polnud isegi küsinud.⁷¹ Välja võiks tuua talle pakutud pea kõrgeim võimalik tiitel “Rahva isa“, millest Hadrianus keeldus, võttes Augustuse seisukoha, et selline aunimetus tuleb välja teenida.⁷² Kirjas palus vastne keiser jumalikke austusavaldusi ka Traianusele. Senat aga soovis korraldada Hadrianuse võitudele triumfi, kuid kuna triumfi aluseks olnud alad vallutas tegelikkuses Traianus, lasi Hadrianus triumfi korraldada hoopis oma eelkäija auks, mis on seda imelikum, et triumfi aluseks olnud aladest oli Hadrianus juba loobunud.⁷³ Võimalik, et senatile saadetud kirja kaalukaim osa oli hoopis lubadus, mitte hukata senaatoreid.⁷⁴

Lisaks laskis Hadrianus sõduritele välja maksta kahekordse donatiivi ning kostitas topeltandidega ka Rooma rahvast. Ta loobus tavapära maksetest, mida impeeriumi linnad keisri troonileasumisel tegid, kahandades provintside omi ning loobus maksuvõlgade sissenõudmisest, lastes kirjapanekud Traianuse foorumil avalikult põletada.⁷⁵ Eelnev viitab selgelt sellele, et uus keiser polnud oma troonis veel täiesti kindel, ning jagas seetõttu rahvale „tsirkust ja leiba“. Hadrianuse soov rahvast enda poole võita ilmneb veel ka aastal 119, mil ta oma sünnipäeval (24. jaanuar) kinkis rahvale tavapärased tasuta vaatamängud, kus hukati tuhandeid metselajaid, nende seal ka 100 lõvi.⁷⁶

Impeeriumi idaalad olid aga endiselt rahutud ja Hadrianus vajas asevalitsejaks meest, keda ta saanuks usaldada. Ta kutsus tagasi Juudamaa uue asehalduri Lusius Quietuse, kes olevat mauridega ka keisrivastast vandenõud haudunud,⁷⁷ kuna Quietus oli veriselt maha

⁷⁰ Birley, 2005, lk 78.

⁷¹ HA p19.

⁷² Everitt, 2010, lk 168.

⁷³ „Famous Romans“ taught by professor Fears, J., R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2008. Lecture 20: Hadrian.

⁷⁴ Cassius Dio, lk 427.

⁷⁵ Sherk, R., K., Translated documents of Greece & Rome vol 6, „The Roman Empire: Augustus to Hadrian“, Cambridge University Press, Cambridge 1994, lk182-183.

⁷⁶ Cassius Dio, lk 439.

⁷⁷ Birley, 2005, lk 79.

surunud Mesopotaamias juutide ülestõusu, siis pakub Boatwright, et ka see võis olla mehe tagasikutsumise põhjuseks. Arvatavasti tuleb aga just siit Hadrianuse esialgne kuulsus juutide lunastajana, sest ärasaadetu oli juutide silmis timukas.⁷⁸ Juutide ülestõusu mahasurujaks sai Marcius Turbo, mees, kellega Hadrianus tutvus, olles sõjatribuun impeeriumi põhjapiiril. Juutide ülestõusu lõpp pani Aleksandrias neile kätte maksma kreeklaste kogukonna ning keiser lähetas sinna kompetentse ja energilise Quintus Rammius Martialise, kes olukorras lahendas. Sarnaseid olukordi, kus Hadrianus asehalduriks endale lojaalse mehe läkitas, kes oli ühtaegu ka kompetentne, tuli veel ette. Kokkuvõttes saavutas ta sellega äärealadel stabiilsuse ning lojaalsuse keisrivõimule, mis aitas tagada üleüldist rahu.

Pärast Lähis-Idast lahkumist võttis Hadrianus ette teekonna Daakiasse, kus ta oli osalenud Traianuse sõjakäikudel ning eesmärgiks oli taaskord kärpida Rooma provintse ning seetõttu astus läbirääkimistesse ka Ida-Daakias paikneva Roxolani kuningriigi valitsejaga, kellele anti Rooma kodakondsus ja kellest sai Hadrianuse isiklik vasall, mida märgib ka ta roomapärase nimi Publius Aelius Rarparaganus. Tegu oli kokkuleppega, tänu millele loodi sealsetel aladel Rooma puhverriik, mis oli oluliselt odavam kui organiseerida ise pidavat kaitset. Ometigi ei andestatud Hadrianusele sellist käiku.⁷⁹ Võimalik, et just see oli viimane piisk nelja mõjuka Rooma kodaniku karikasse, igastahes just nendel aegadel aasta 118 alguses tõi Attianus Roomas senati ette nelja endise konsuli vandenõu, mille eesmärgiks oli kukutada Hadrianus.

Süüalusteks olid kahekordsed konsulid Cornelius Palma ja Publius Celsus, kes olid varasemalt keisrivõimu poolt põlu all, sest olid kaotanud soosingu juba Traianuse võimuperioodi viimastel aastatel õukonnaintriigide tulemusel. Samas kahekordne konsuliseisus näitab selgelt, et tegu oli mingil hetkel Traianusele lähedalseisvate meestega, kes toleks hetkeks olid oma Itaalia villadesse pensionile saadetud.⁸⁰ Kolmas osaline oli Avidius Nigrinus, kes oli Daakia asehaldur enne seda, kui Hadrianus kutsus sellesse ametisse ennast hiljuti Juudamaal tõestanud lojaalse Marcius Turbo, sest olukord polnud veel rahunenud.⁸¹ Lusius Quietust oli aga Juudamaa asevalitseja, kuni seesama Marcius Turbo ta sellel ametil välja vahetas. Seega on nelja konsuli afääri taga kaks pensionil endist mõjuvõimsat meest ning kaks meest, kes vähem kui aasta jooksul olid Hadrianuse käsul nende postil välja vahetatud.

⁷⁸ Boatwright, 2011, lk 213.

⁷⁹ Everitt, 2010, lk 178.

⁸⁰ Everitt, 2010, lk 179.

⁸¹ Birley, 2005, lk 86.

Kogu afäär on meile tänapäeval hägune, kuid ametliku versiooni järgi proovisid senaatorid keisrit tappa. *Historia Augusta* järgi pidi see juhtuma ajal, mil Hadrianus toob jumalatele ohvriandi,⁸² samas kui Cassius Dio väidab, et mõrv pidi aset leidma jahil.⁸³ Pole oluline, mis täpselt plaanis oli, kuid rünnakut ei toimunud. Everitt oletab, et rünnaku pidi läbi viima Nigrinus, kes oli endine Daakia asehaldur, seega tundes kohalikke olusid. Arvatavasti oli Hadrianuse ihukaitsevägi piisavalt heidutav, või tuli vahele miski muu. Sellisel juhul tekib küsimus, et kuidas vandenõu avastati, kuid Everitt pakub lahenduseks mõne orja kaebuse, lootuses saada tasustatud, või siis kirjavahetuse lekkimise, mida ta peab isegi tõenäolisemaks.⁸⁴ Tulemuseks oli aga see, et Attianus paljastas vandenõu ning esitles seda ka senatile, mis endised konsulid surma mõistis,⁸⁵ kuigi võib oletada, et senaatorid nägid Attianuse tegutsemise taga Hadrianuse kätt ja seega lootsid, et kui tapetakse neli tähtsat meest, siis pääsevad ülejäänud eluga.

Nagu eelpool mainitud, oli tegu kõrges mängus osalevate poliitikutega ning selgelt Traianuse leeri kuuluvate meestega.⁸⁶ Pole päris selge, kas selline vandenõu üldse eksisteeris või oli see nt Attianuse poolt fabritseeritud. Eeldusel, et tegu on päris kaasusega, siis on peamise põhjusena välja toodud Hadrianuse loobumine eelkäija poolt vallutatud aladest, sest kaks vandenõulast olid ka ise sõjategevuses osalenud.⁸⁷ Cassius Dio ütleb aga otse, et neil oli suur mõjuvõim ning nad nautisid kuulsust ja rikkust.⁸⁸ Igastahes tegi nende eemaldamine Hadrianuse valitsemise lihtsamaks.⁸⁹ Hadrianus aga vandus, et tapmine polnud tema käsul, ning et kõige taga oli Attianus. Lisaks lubas ta senaatori elude kallele mitte kippuda, kuid tema väiteid ei usutud.⁹⁰ See rikkus aga Hadrianuse ja senati suhted igaveseks.

⁸² HA p21.

⁸³ Cassius Dio, lk 427.

⁸⁴ Everitt, 2010, lk 180-182.

⁸⁵ Birley, 2005, lk 88.

⁸⁶ Benario, „Hadrian“

⁸⁷ Boatwright, 2011, lk 214.

⁸⁸ Cassius Dio, lk 427.

⁸⁹ Benario, „Hadrian“

⁹⁰ Fagan, 2007, 22. loeng.

Juutide ülestõusud

Juutide alad läksid Kreeka-Rooma mõjusfääri Aleksander Suure vallutustega. Aja jooksul korduvalt tagakiusatud rahvusena olid nad hämmastavalt hästi suutnud püsida oma asualadel, hoolimata nii Egiptuse kui ka Babüloni vangipõlvest. Rooma impeeriumi koosseisu langesid juutide asualad 63. a e.Kr, mil need ühendati vastmoodustatud Süüria provintsi. Juudamaast sai iseseisev provints aastal 6 p.Kr. Rooma võimu vastu suunati kolm suuremat ülestõusu, millest esimene e Suur Ülestõus leidis aset aastatel 66-73 ning James J. Bloom toob peamiste põhjustena välja mälestuse idüllilisest juudi riigist, provintsiks olemine, kuhu saadeti inimesi eksiili ning asevalitsejad polnud tihti riigi parimad pojad ning sotsiaalmajanduslikud põhjused, kusjuures ei tohiks üle tähtsustada vaid maksude rolli.⁹¹ Mässu surus lõpuks julmalt maha Rooma keiser Titus, tehes maatasa Jerusalema linna ühes juutidele ülimalt püha Teise templiga aastal 70 ning ülestõus lõppes 73. aastal, mil vallutati ja hävitati juutide viimane tugipunkt Masadas.

Teist korda tõusti üles aastatel 115-117, kuid mitte juutide emamaal, kuid kõikjal mujal, kus paiknesid juudi kogukonnad. Üldiselt on meile neist sündmustest väga vähe teada, kuid kaasaegsed kirjalikud allikad ning arheoloogia lubavad järeldada, et Põhja-Aafrikas ja Küprosel jätkusid kreeklaste ja juutide vahelised pinged, mille tulemusena juutide kogukonnad vähenesid ning seetõttu kasvas rahulolematuus juutide seas, sest valitseva klassi poolt eelistati kreeklasi ning juute diskrimineeriti igati. Samas võib olla, et taaskord oli oma osa ka kõrgendatud messiaootusel, samas seda tõestada on raske. Samuti pole täpselt teada, millised võisid ülestõusnute motiivid olla, kuid Bloom väidab, et selleks võis olla Juudamaa tagasivallutamine.⁹² Arvestades juudi disporaad tundub see aga naiivne plaan, sest juudi kogukonnad olid laiali ning seetõttu raskesti kordineeritavad, võttes eesmärgiks niivõrd suuremahulist plaani. Lisaks polnud mitte kõik juudid impeeriumi vastaselt meelestatud.

Pole teada, kas ülestõusud olid keskselt kordineeritud või puhkesid doomino efektina, kus kuuldi, et naaberladel toimub mäss ning sama teed mindi ka ise, samuti pole teada, kas

⁹¹ Bloom, J., J., „The Jewish Revolts Against Rome, A.D. 66-135, A military analysis“, McFarland & Company, Inc., Jefferson, North Carolina and London, 2010, lk 16-20.

⁹² Bloom, 2010, lk 179-180.

ülestsusulaine sai alguse Mesopotaamiast või levis sinna hiljem. Samas oletab Bloom, et juutide ülestõus võis olla reaktsioon Traianuse Partia sõjakäigule, sest juutidelt konfiskeeriti varasid, mille eest rahastati osaliselt sõjakäiku. Samas tundsid juudid partialaste kui pärslaste järeltulijate vastu sümpaatiat ning mõnede jaoks oli muistne Pärsia kuningas Kyros lausa messias. Seega oli juutide tegevus selgelt õõnestav impeeriumi tollasele ametlikule ekspansioonipoliitikale.⁹³ Võimalik, et ülestõusude üheks ajendiks oli Traianuse sõjakäik Partiasse, kuid arvatavasti oli selle laiaulatusliku leviku taga siiski ka juutide ja kreeklaste omavahelised pinged, sest Traianus tõmbas vägesid välja niigi pingeterohkest Põhja-Aafrikast, mehitamaks oma sõjalist kampaaniat.

Tulemuseks oli olukord, kus Traianus oli sõjakäigul Partia vastu ja seljatagune mässas. Õhus oli ka oht, et juutide mäss muutub laiaulatuslikumaks ja haarab kaasa ka teised kohalikud rahvad. See oleks tähendanud massilisi rahutusi Põhja-Aafrikas ja Lähis-Idas. Sellises olukorras käskis Traianus oma Mauritaania sõjapealikul Lusius Quietusel vastuhakk maha suruda, mida viimane ka üpris veriselt tegi ning sai vastutasuks Juudamaa asehalduri koha.⁹⁴ Nagu eelmises peatükis kirjeldatud, suri Traianus ningkeisriks sai Hadrianus, kes kutsus tagasi Juudamaa asehalduri Lusius Quietuse, arvatavasti oli üheks põhjuseks just juutide ülestõusu liiga jõhker mahasurumine, ning sealtpeale sai Hadrianus juutide päästja kuulsuse.⁹⁵ Koos pädevate asevalitsejate määramise, kindla ja otsustava tegevuse ning vallutatud aladest loobumisega sumbus ka teine juutide ülestõus.

Oma järjekordsel reisel keelas Hadrianus juutidel poiste ümberlõikamise,⁹⁶ üldse oli keiser kehavigastamiste vastu, kitsendades ka kastreerimist lubavaid seadusi.⁹⁷ Juutide jaoks oli aga ümberlõikamine püha toiming, mis seotud jumalaga suhtlemisega. Arvatavasti polnud tegu tahtega ärritada juute, vaid keeld tulenes keisri helleensusest, sest kreeklaste jaoks oli ümberlõikamine eemaletõukav.⁹⁸ Oma osa võis mängida ka kreeklaste ja juutide vaheline ammune vaen. Aastast 129 hakkas Hadrianus impeeriumi kreeka keelsetel aladel kasutama tiitlit „*Olympios*“, samastades end seeläbi Zeusiga. Tulenevalt sellest oletabki Birley, et keisri eesmärgiks oli juutide helleniseerimine.⁹⁹ Selline kultuuriline tolereerimatus on Rooma valitsejate seas pigem haruldane, sest multikultuurses impeeriumis rahu hoidmiseks tuli

⁹³ Bloom, 2010, lk 184.

⁹⁴ Bloom, 2010, lk 196.

⁹⁵ Boatwright, 2011, lk 213.

⁹⁶ *HA* p45.

⁹⁷ Mackay, 2004, lk 230.

⁹⁸ Birley, 2000, lk 143.

⁹⁹ Birley, 2000, lk 143.

arvestada alamate eripäradega. Juudid tõestasid, et seda reeglit rikkudes on tulemuseks kõike muud kui rahu.¹⁰⁰ *Historia Augusta* väidab, et selle ümberlõikamise keelu tulemusena puhkes 132. aastal juutide mäss,¹⁰¹ mis on tutntud ka kui Bar-Kohba ülestõus. Cassius Dio seisukohaks on, et ülestõusu põhjuseks oli Hadrianuse plaan rajada Jerusalemma varemete le Rooma koloonia Aelia Capitolina (Aelia tuleb Hadrianuse suguvõsa nimest ning Capitolina tähistab peajumala kultuskeskust)¹⁰² ning Saalomoni templi kohale uus Jupiteri tempel. Imelik on aga asjaolu, et *Historia Augusta* ei maini seda plaani üldsegi. Teistpidi ei maini Dio aga ümberlõikamise keeldu. Bloom on kindlalt seisukohal, et vaid ümberlõikamise keeld ei saanud olla sellise ülestõusu põhjustajaks. Siiski ei pruukinud vaid koloonia rajamise asjaolu olla niivõrd ärritav, vaid pigem situatsioon, kus juutide püha linna kohale taheti rajada paganlikku linna ühes paganliku templiga juutide templi asukohale.¹⁰³ Lisaks pingestas olukorda veelgi uue koloonia ühel väraval kujutatud metsiga. See oli Leegion *X Fretensis*'e sümbol ja nimetatud üksus paiknes sealkandis juba esimesest ülestõusust saadik. Embleemi mõjus juutidele ei saa kahtlust olla.¹⁰⁴ Juudid olevat seni tegutsenud vaikselt, kuni keiser Egiptuses ja pärast seda Süürias viibis, kuid kui ta lähedusest lahkus, algas suur ülestõus.¹⁰⁵

Esimese ülestõusu ajal sõdisid juudid samamoodi nagu roomlased ehk siis avatud väljadel ning said seetõttu hävitavalt lüüa. Seekordset ülestõusu juhtis messiaslik Simon Bar Kohba ehk Tähe Poeg,¹⁰⁶ keda toetas juutide tähtsaim religioossne liider Rabbi Akiba, mistõttu ühines ülestõusuga terve juuti rahvas nagu nad polnud ühinenud Nero-aegsest Suurest ülestõusust saadik.¹⁰⁷ Juudid olid kindlad, et kuna neid juhib messias, siis on tegu prohvetite poolt ette ennustatud apokalüptilise sõjaga.¹⁰⁸ Teisalt oli mitmeid kõrgeid juudi usutegelasi, kes väitsid, et Bar-Kohba näol pole kindlasti tegemist messiasega.¹⁰⁹

Õppinud esimesest ülestõusust, kasutati seekord sissisõja taktikat. Ka Dio kirjeldab, et roomlastega ei astunud lahingutesse avatud väljadel, vaid hõivati soodsamad positsioonid ja

¹⁰⁰ Mackay, 2004, lk 230.

¹⁰¹ Cassius Dio, lk 447.

¹⁰² „Holy Land Revealed“ taught by professor Magness, J., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2010. Chapter 31: The Second Jewish Revolt against the Romans.

¹⁰³ Bloom, 2010, lk 202-203.

¹⁰⁴ Boatwright, 2011, lk 229.

¹⁰⁵ Cassius Dio, lk 448.

¹⁰⁶ Pärinimega Simon bar Kosiba ehk Kosiba poeg. Ta ülistati Simon bar Kohba'ks ehk tähe pojaks. Pärast ülestõusu hakati teda kutsuma Simon bar Koziba ehk vale poeg. Birley, 2005, lk 270.

¹⁰⁷ Birley, 2000, lk 145.

¹⁰⁸ Bloom, 2010, lk 204.

¹⁰⁹ Everitt, 2010, lk 298.

kindlustati enda kaevandustes ja koobastes.¹¹⁰ Bloom märgib, et rajati ka ulatuslik tunnelite süsteem, mille abil sai lihtsasti transportida inimesi ja relvi. Sellise tunnelivärgu ehitamine pidi aga aega võtma aastaid ning võimalik, et neid hakati rajama 120 aasta paiku, mil roomlased tõid piirkonda teise leegioni.¹¹¹ Sellise tunnelisüsteemi olemasolu ülestõusu puhkedes toetab Hannah M. Cottoni väidet, et ülestõusu oli juba aastaid hoolikalt ette planeeritud.¹¹² Kui alguses ei teinud roomlased juutidest välja, siis omi seisukohti tuli varsti revideerida. Juudid hakkasid roomlaste vastu avalikult vaenulikult käituma ning kui kogu Juudamaa oli üles ässitatud.¹¹³ Alguses proovis Juudamaa legaati Tineius Rufus hakkama saada tema käsutuses olnud kahe leegioniga. Sellest ei piisanud ja teda asus toetama Süüria asevalitseja Publius Marcellus, kuid ka sellest oli vähe.¹¹⁴ Hadrianus saatis ülestõusu maha suruma oma parimad väejuhid, teiste seas Julius Severuse, kes tuli kohale Britanniast, kus oli olnud asevalitsejaks.¹¹⁵

Valitud taktika tõi juutidele ka edu, sest roomlased ei olnud sellise strateegia vastu võitlema õppinud ning kandsid raskeid kaotusi. Bar-Kohba suutis enda kontrollile allutada märkimisväärsed alasid Juudamaast, kuid arvatavasti ei suudetud allutada Jeruusalemma.¹¹⁶ Ta kontrollis allutatud üle kahe aasta, kasutades tiitlit „Israeli valitseja“. ¹¹⁷ Ülestõusnud hakkasid müntima oma raha, millel kujutati tähte säramas üle nn lepingu kaare, mis asus Teises templis. Lisaks võeti kasutusele uus ajaarvamine, mille alguseks sai ülestõusu puhkemine ehk juutide iseseisvuse algus.¹¹⁸ Nii oma raha kui ka ajaarvamise kasutuselevõtt näitab selgelt, et juudid tõepoolest uskusid, et neil on võimalik saavutada lõplik iseseisvus, seda enam et neid juhtis messias. Bar-Kohba messiaslikku staatust rõhutab veelgi müntidel olev pilt, millest võib välja lugeda selge sõnumi, et juutide ja Jahve vahelise lepingu üle valvab täht ja tähe poeg Bar-Kohba juhib juute nende vabadusteel.

Hadrianus saatis piirkonda ühe kolmandiku kõikidest oma vägedest¹¹⁹ ning pidi loobuma senatile saadetud kirjas tavapärasest algusvormelist „Kui sina ja su lapsed olete

¹¹⁰ Cassius Dio, lk 449.

¹¹¹ Bloom, 2010, lk 205.

¹¹² Goodman, M., „Jews in a Graeco-Roman World“, Oxford University Press Inc., New York, 2004, ptk XI koos Cotton, H., M., 2004, lk 173.

¹¹³ Cassius Dio, lk 449.

¹¹⁴ Birley, 2000, lk 145.

¹¹⁵ Cassius Dio, lk 449.

¹¹⁶ Bloom, 2010, lk 205.

¹¹⁷ Birley, 2000, lk 146.

¹¹⁸ Bloom, 2010, lk 205.

¹¹⁹ Magness, 2010, 32. loeng.

terved, siis on kõik hästi, Mina ja leegionid oleme terved“.¹²⁰ Severus aga mõistis, et sõdida tuleb teisiti ning jagas oma väed väiksemateks üksusteks, mis vältisid lahinguid, kuid hoidsid ülestõusnuid pideva ohu all. Ülestõusnutel olid ka piiratud toiduvarud, mis tähendas, et Severuse valitud taktika oli aeglane, kuid kindel viis vaenlane välja kurnata. Tulemused olid juutide jaoks katastroofilised. Dio kirjelduste järgi pääsesid vähesed ning 50 juutide kõige olulisemat eelposti ja 950 küla hävitati. 580 tuhat meest kaotas elu erinevates lahingutes ning rünnakutes, lisaks polevat teada nende hulk, kes kaotasid elu nälja, tule või haiguste tagajärjel. Pea kogu Juudamaa olevat olnud kõle ja maha jäetud.¹²¹ Birley ja Boatwright usaldavad Dio toodud arve,¹²² neid kuidagi kommenteerimata. Seega tundub, et hoolimata antiikautorite tavapärasest liialdamisest on seekordsed numbrid arvatud tõepärasteks. Teisalt pole meil teada midagi, mis viitaks hukkunud roomlaste arvule. Samas lakkavad sõjaga märkmed roomlaste leegioni *XXII Deiotariana* kohta, mis lubab oletada, et leegion hävitati.¹²³ Teiselt tuleb sellesse suhtuda kahtlusega, sest antiikautorid ei viita sellisele sündmusele,¹²⁴ kuigi Dio mainib, et paljud roomlased hukkusid samuti.¹²⁵ Seega tuleb piirduda vaid teadmiselega, et roomlaste kaotused olid märkimisväärsed.

Sõja otsustav lahing toimus 135. aastal Bethari kindluse juures, kus resideerusid *Nasi* (liider ehk Bar-Kohba) ja *Sanhedrin* (Juutide kõrgeim kohus). Tegu oli ka strateegiliselt olulise kohaga. Hadrianuse väed piirasid linna mõnda aega, kuni see vallutati. Kõik linnas olnud inimesed tapeti, teiste seas ka Bar-Kohba. Alles kuus päeva hiljem anti luba hukkunud juudid matta. Pärast seda sündmust toimusid veel mõned üksikud kokkupõrked erinevate koobaste juures, kuid ülestõus oli läbi ja juutide iseseisvus kadunud.¹²⁶ Ülestõusu näol oli tegemist juutide viimase sõjalise katsega Messia võimu kehtestamiseks antiigis.¹²⁷ Samas on huvitav asjaolu, et juutide enda traditsioonis ollakse Bar-Kohba vastu meelestatud negatiivselt.¹²⁸ Võiks oletada, et juutidele hetkeks priiuse toonud mees jätab traditsiooni parema jälje, kuid aravatavasti läbikukkumine ning messia nime määrimine hukutasid Bar-Kohba maine.

¹²⁰ Cassius Dio lk 451.

¹²¹ Cassius Dio lk 450-151.

¹²² Birley, 2000, lk 146 ja Boatwright, 2011, lk 229.

¹²³ Bloom, 2010, lk 206.

¹²⁴ Birley, 2005, lk 268.

¹²⁵ Cassius Dio lk 451.

¹²⁶ Bloom, 2010, 208.

¹²⁷ Mackay, 2004, lk 230.

¹²⁸ Cotton, 2004, lk 123.

Julius Severusele ja Publius Marcellusele omistati triumfi aumärgid, mis keisririigi ajal võidukatele väejuhtidele anti. Hadrianus ise arvatavasti loobus suurtest pidustustest ning hoidis seoses Juudi sõjaga madalat profiili.¹²⁹ Sellest tuleneb ka asjuolu, et Bar-Kohba ülestõusu mahasurumist ei kasutatud propagandistlikel eesmärkidel, sest see eristus negatiivselt Hadrianuse ülejäänud valitsusajast.¹³⁰ Siiski tuleb möönda, et selle ülestõusu kohta meil väga palju infot ei ole, kõige suuremad infokillud pärinevad 1960ndatel Surnu mere äärsetest koobastest leitud arheoloogilistel leidudel, mis peaaesjalikult koosnevad koobastesse ülestõusu ajal põgenenud inimeste isiklikust varast.¹³¹

Nagu arvata võib, sai Hadrianus oma tahtmise ning Jeruusalema kohale rajati Rooma koloonia Aelia Capitolina, mille põhiplaan on säilinud tänaseni, sest linna pole vahepeal kordagi enam maatasa tehtud.¹³² Karistuseks ülestõusu eest keelati juutidel provintsis elada ning neil lubati Jeruusalemma külastada vaid kord aastas ning seda Tisha B'Av pühal.¹³³ Senine Juudamaa nimi, mille nimi pärineb juba piiblist, muudeti Hadrianuse poolt Süüria Palestiinaks, mis etümoloogiliselt on tuletatud juutide vaenlasrahva vilistite nimest. Ellu jäänud juudid küüditati impeeriumi lääneossa, millega pandi alus tänaseni kestvatele Lääne-Euroopa juudi kogukondadele. Juutidele sai selgeks, et lähima aja jooksul pole Saalomoni templi ülesehitamist loota ning seetõttu tuli nende pühakojapõhisel usul muutuda. Tulemust näeme tänapäeval, kuid just selline sündmuste käik pani arvatavasti paljusid juute lahti ütleva judaismist ning astuma kristlusesse,¹³⁴ seega on Simon Bar Kohba juhitud ülestõusu mõjud väga teravalt tunda tänase päevani.

Võib vaid oletada, miks Hadrianus üldse sellised juute pahandavad käigud ette võttis. Lisaks eelpool mainitud Birley teooriale juutide helleniseerimise soovist, toob Bloom välja Peter Schäferi teooria, mille järgi esitles Hadrianus uue koloonia rajamise plaane kohalikele helleniseerunud juutidele, kes jätsid keisrile vale mulje, justkui kiidaksid kõik juudid taolise plaani heaks. Samas on võimalik, et kui Hadrianus aastatel 130-131 Juudamaal viibis ning

¹²⁹ Birley, 2000, lk 146.

¹³⁰ Cotton, 2004, lk 7.

¹³¹ Magness, 2010, 32. loeng.

¹³² Magness, 2010, 32. loeng.

¹³³ Tegu liikuva pühaga, millega mälestatakse esimese ja teise templi langemist. Pärimuse järgi langes just sellel päeval teine tempel ja ka Bethar. Samas arvatakse, et Bethari lagemine just sellel päeval on tagantjärele omistatud ideoloogiline kokkulangevus. Bloom, 2010, lk 208.

¹³⁴ Magness, 2010, 32. loeng.

templi ehitamisest rääkis, jäi kohalikele mulje, et plaanitakse taastada juutide templit, mistõttu oldi kindlasti keisri plaanidega nõus.¹³⁵

Eelpool toodust võib selgelt järeldada, et kolmas juudi ülestõus puhkes Hadrainuse kahe provokatsiooni tagajärel. Vaevalt, et keiser nägi, et tema tegudele järgnevad sellised sündmused. Võimalik, et teda oli eksitatud, või et ta oli lihtsalt naiivne, uskudes, et vaid temal on õigus ning samuti arvavad kõik alamad. Teisalt olid juudid eelneva 70 aasta jooksul korraldanud kaks suurt mässu, mis näiatb, et tegu oli potentsiaalselt rahutu rahvaga. Loodud tunnelitesüsteem näitab, et selline ülestõus oleks puhkenud varem või hiljem, eriti kui esile kerkinud Bar-Kohba sugune karismaatiline liider. Seega arvan, et sedasorti suur ülestõus oli erinevate asjaolude kokkulangemine ning juudid vajasisid teglikkuses vaid väikest tõuget, et asuda mässule.

¹³⁵ Bloom, 2010, lk 203.

Tegevus keisrina

Hadrianus oli reisiv valitseja, ükski teine valitseja pole proportsionaalselt oma võimul oleku ajast nii vähe viibinud Roomas.¹³⁶ Oma 21-aastasest valitsusajast veetis ta Itaaliast eemal enam kui poole.¹³⁷ Hadrianus on ainus Rooma keiser, kes külastas kõiki impeeriumi provintse ning seda hetkel, kui riik oli oma territoriaalsete valduste tipul. Selle tulemusena oli ta väga hästi kursis oludega ning sai hästi läbi kõikide seisustega, sealhulgas lihtrahvaga, mille üle ta ise iseäranis uhke oli.¹³⁸ Tänu oma mitmekülgsetele ametitele (vt. lisa 1), oli Hadrianusel lai huvidespekter ning seetõttu proovis ta reformida ja korrastada kõike, mis tema meelest seda vajas.

Üle terve impeeriumi kehtis üks seadusandlus, kuid seda polnud kunagi kirja pandud, seega erinesid kaasused piirkonniti tugevasti. Hadrianus asus seadusandlust korraldama ning mõistis ka ise kohut, koos lähedase sõpradest kollegiumiga, kuhu kuulus nii konsuleid kui ka juriste.¹³⁹ Liskas moodustas Hadrianus neljast konsulikogemusega mehest alalise komisjoni, mille ülesandeks oli tegeleda mittekriminaalsete kohtuasjadega terves Itaalias, mis oli jagatud neljaks piirkonnaks. Varem tuli kohaliku otsuse edasikaebamiseks astuda Roomas senati ette. Võimalik, et selline senati tähtsuse vähendamine solvas senaatoreid sügavalt.¹⁴⁰ Hadrianuse käsul kodifitseeriti seadused silmapaistva juristi Salvius Julianuse juhtimisel ning tulemuseks oli Igavene Edikt (*Edictum perpetum*), millega läks ka seadusandlus keisri kätte, sest iga ta tahet hakati käsitlema seadusena. Boatwright toob esile W. Williamsi 1976. aastal avaldatud töö „*Individuality in the Imperial Constitutions: Hadrian and Antonies*“. Artiklis järeldatakse, et Hadrianuse otsused ilmutavad sallimatust korruptsiooni, ajaraiskamise ja avalikest kohustustest kõrvalehiilimise eest. Samas demonstreerides keisri suuremeelseid ajendeid ja veendumust selles, et ta on seaduste vallas läbinägelik.¹⁴¹

¹³⁶ Fears, 2008, 20. loeng.

¹³⁷ Boatwright, 2011, lk 216.

¹³⁸ Fears, 2008, 20. loeng.

¹³⁹ Fagan, 2007, 22. loeng.

¹⁴⁰ Boatwright, 2011, lk 223.

¹⁴¹ Boatwright, 2011, lk 222.

Hadrianus korrastas oluliselt riigi ametnikevõrku ning pani aluse korralikult bürokratiseeritud valitsusaparaadile, ta mõistis, et nii suurt riiki on võimatu ühel inimesel hallata. Bürokratiseeritus aga aina kasvas ja kolmandal sajandil oldi juba sunnitud tõstma makse, et seda süsteemi töös hoida.¹⁴² Teisalt tagas see ülevaate riigis toimuvast ning soodustas kohalike elanike karjäärivõimalusi. Hadrianuse ajal leidsid senatisse tee mitmed kreeka päritolu mehed. On teateid isegi Aafrikast ja Numiidias pärit senaatoritest. See aga ei tähenda, et oleks muudetud traditsiooni, mille järgi komplekteeritakse senati enamus Itaaliast pärit perekondade esindajatega.¹⁴³ Säilinud allikatest on näha, et keiser suhtleb provintsilinnade ametnikesse kui võrdsetesse.¹⁴⁴ Võib vaid ette kujutada, mida tundsid linnaametnikud, kui elavaks jumalalaks peetud keiser nende poole nõnda pöördus.¹⁴⁵

Hadrianus on tuntud kui suur reisija. Nagu eelpool mainitud, jõudis ta külastada kõiki impeeriumi provintse. Ta kaaskond oli alati suur ning sinna hulka kuulus kõiksuguste elualade inimesi, mistõttu toimusid kõikjal ehitustööd ning taastati mitmeid pühakodasid, teid ja isegi linnu, nt Antiookia, mis 115. aastal maavärinas hävis, kui ka Hadrianus ja Traianus seal viibisid. Sellised jooksvalt alguse saanud ehitustööd olid võimalikud, sest keisri kaaskonnas oli pidevalt hulk iga ala spetsialiste, kes olid pidevalt valmis peatuspaigas Hadrianusele meelepäraseid ehitusprojekte käima lükkama.¹⁴⁶

Oma reiseid jooksul sekkus keiser tihti ka kohalikkese asjadesse ning pidas linnades ka rohkem- või vähemtähtsaid auameteid. Selline tunnus ja kohalolek tagas rahva ja sõjaväe lojaalsuse. Näiteks on säilinud dokument, milles kirjeldatakse keisri poolt läbiviidud sõjaväe inspektsiooni Aafrika provintsis. Keiser isiklikult andis käske ja hiljem kommenteeris tegevusi, kiites ja laites.¹⁴⁷ Sellise sõjaväega suhtlemise juures on huvitavaks aspektiks ka see, et ta sõitis paljapäi sadulas, kaarikusse või vankrisse kunagi istumata,¹⁴⁸ jagas sõdurite lihtsat einet ning magas nendega sarnastel asemel.¹⁴⁹ Üldiselt on levinud arvamus, et Hadrianus oli rahumeelne keiser.¹⁵⁰ Hadrianus reformis sõjaväge ning pidas arvestust kogu varustuse ja logistika üle,¹⁵¹ mis lubab arvata, et rahumeelsuse taga oli siiski sõjaliselt mõtlev väejuht.

¹⁴² Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁴³ Boatwright, 2011, lk 225.

¹⁴⁴ Sherk, 1994, lk 200.

¹⁴⁵ „Classical Archaeology of Ancient Greece and Rome“ taught by professor Hale, J., R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2006. Lecture 33: Hadrian – Mark of the Individual.

¹⁴⁶ Everitt, 2010, lk 244.

¹⁴⁷ Sherk, 1994, lk 187.

¹⁴⁸ Cassius Dio, lk 441.

¹⁴⁹ Boatwright, 2011, lk 207.

¹⁵⁰ Mackay, 2004, lk 230.

¹⁵¹ HA p31-p33.

Fagan väidab, et suurte reiside tegelik otstarve oli paljuski sõjaline, sest nende käigus tutvus keiser oma vägedega, piirikindlustustega ja oli maksimaalselt kursis kaitse toimimisega¹⁵² ning oma väites läheb ta nii kaugele, et nimetab Hadrianust sõdurkeisriks – seisukoht, mida mujal pole esinenud.

Hadrianuse valitsusaeg oli Rooma majanduse õitsenguperiood. Sõdu ei toimunud, mis tähendas, et sõjaväega seotud kulutused lähtusid vaid kaitsest, seega olid madalamad kui eelkäijate ajal. Kuna talurahvas oli sõdimisest vabastatud, oli saadaval palju rohkem töökäsi, mida rakendati arvukatel ehitustel, mida Hadrianus tellis, sest oli tavaline, et ta oma reisidel mõnesse linna näiteks akvedukti ehitada lasi. „Ehkki Hadrianus ei saanud külastada igat linna Rooma impeeriumis, kinnitavad dokumendid, et ta jättis oma tegevusest isikliku jälje paljudesse [...] kogukondadesse, kus ta enam kui 130 asulas rohkem kui 210 juhul sekkus.“¹⁵³ Samas oli ka riigi bürokraatiamasin suhteliselt väike, mistõttu ei nõudnud see ülemäära suuri kulutusi ning ülejääv raha suunatigi tihti külastatavatesse linnadesse, või siis sai Hadrianus lubada, et mõnes raskustes provintsis tehti maksusoodustusi.¹⁵⁴ See kõik kinnitab vaid „väsimatuks keisriks“ tituleeritud mehe laia huvidesfäärist ning kontrollimaaniast, sest ta uuris isiklikult kõike.¹⁵⁵

¹⁵² Fagan, 2007, 22. loeng.

¹⁵³ Boatwright, 2011, lk 226.

¹⁵⁴ Sherk, 1994, lk 199.

¹⁵⁵ Cassius Dio, lk 441.

Hellenistlik keiser

Keisrid alates Augustesest mõistsid, et Rooma kultuur püsib kahel suurel sambal – Rooma ja Kreeka pärandil. Hadrianus on Nero kõrval üks tuntumaid filhelleene, kes Rooma keisritroonil istunud. Kahte meest on tihtilugu võrreldud ning Hadrianuse kohta on ka öeldud hea Nero.¹⁵⁶ Samuti on öeldud, et Hadrianuse ja Nero kreekavaimustuse vahe seisneb selles, et hilisem keiser oli vähem pealetükkiv ja sellega ei kaasnenud terroriõhustikku.¹⁵⁷

Nagu juba eelnevalt välja tõin, ilmnas Hadrianuse tõmme kreeka kultuuri poole juba varajases nooruses. See on mingil määral imekspandav, sest idapoolse impeeriumi osaga, mis toetus kreeka kultuurile, polnud Hadrianusel ega ta suguvõsal kokkupuutepunkti. Hispaania roomlasena tundunuks loogilisem sügav sümpaatia Rooma kultuuri vastu. Isegi oma isade maal olles tärkas noormehel kirg kreekaliku meelelahutuse – jahi järele. Vaadeldes Hadrianuse valitsusaega, siis paistab kiindumus kreeka kultuuri välja igal sammul, alates välimusest kuni armuelu või ehitisteni välja.

Hadrianuse erakordne villa Tiburis oli justkui märk tema sisepoliitilisest orientatsioonist – sinna oli kokku kogutud killukesi erinevatest impeeriumi osadest, kuid kogu komplekt ise allus rangelt kreeka traditsioonidele ja arhitektuurile.¹⁵⁸ Villade ehitamine polnud esimesel ja teisel sajandil midagi erilist. Juba Augustus ja Tiberius kasutasid Kapri saarel asuvat villat puhkepaigana. Siiski tuleb möönda, et Hadrianuse residents oli suurim villakompleks, mis Rooma ajastul üldse ehitati ning see valmis 125. aastal.¹⁵⁹

Veel enne, kui Hadrianus keisriks sai, pidas ta 112-13. aastatel Ateenas arhooni ametit. Võimalik, et sealt, kuid võimalik, et veelgi varasemast ajast sai sellest linnast keisri lemmikpaik, kus ta ka korduvalt talvitas. Juba keiser olles, arendas Hadrianus linna kõvasti, ehitades ja taastades palju ning ateenalased hakkasid teda austama kui linna teist asutajat.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Everitt, 2010, lk xiii.

¹⁵⁷ „Greece and Rome: An Integrated History of the Ancient Mediterranean“ taught by professor Garland, R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2008. Chapter 30: Hellenomania from Nero to Hadrian.

¹⁵⁸ Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁵⁹ Danzinger & Purcell, 2006, lk 185.

¹⁶⁰ Fears, 2008, 20. loeng.

On selge, et ta polnud oma riigi pealinna suur austaja ning riigi intellektuaalne pealinn asus just Ateenas. Siiski ei saa öelda, et ta huvi piirdus vaid Ateenaga, sest ta soosis ka teisi Kreeka linnu ning korraldas neile viljaabi või annetas neile maad. Näiteks Spartale annetas ta kaks saart ja lähedase sadama Peloponnesosel ning kinnitas varasemaid maksusoodustusi.¹⁶¹

Hadrianuse kiindumust kreeka kultuuri näitab ka see, et tegu oli mitmekülgse kunstnikuga, kes luuletas, kavandas ehitisi, nautis kirjandust ja kunsti ning kõike nimetatut muidugi kreekakeelse ja –meelsena. Seda meelsust näitas ka fakt, et tegu on esimese keisriga, kes hakkas kandma habet ning see sai suurmoeks. „Polnud vahet, mis su rass oli, kuid kui sa riietusid ja käitusid nagu kreeklane ja rääkisid kreeka keelt, oli sul võimalus saada osaks sellest suurest impeeriumist“.¹⁶²

Hellenismi oli näha ka Hadrianuse eraelus. Ta abielu oli lastetu ning õnnetu, põhjuseks homoseksualism. Keisri naine Sabina reisis temaga koos, kuid kuna paar üksteist vihkas, siis oli Hadrianusel lihtsam teda enda lähedal hoida kui hiljem võimalike intriigidega tegeleda.¹⁶³ Hadrianus pidas naise väärrika maine hoidmist tähtsaks ning eemaldas ametist pretoriaanide prefekti Septimus Clarus'e ja oma biograaf Suetonius Tranquillus'e, sest nad said Sabinaga paremini läbi kui etikett selleks voli andis.¹⁶⁴ Sabina polnud aga ainus, keda Hadrianus pidevalt kontrollida üritas. Sellel otstarbel kasutas ta laialdaselt juba Traianuse poolt asutatud salapolitseid, mille ülesannete hulka kuulus keisri kaaslaste järgi põhjalikult nuhkimine.¹⁶⁵ See jätab Hadrianusest mulje kui mehest, kes soovib kõike oma kontrollile allutada ning ei salli vähematki vastuhakku.

Kreeka kultuuris oli vanema, kogenud mehe ja noore õpilase seksuaalsuhe tavaline. Hadrianus armuski noorde Bitüünia poissi Antinousesse, kes hakkas teda kõikjal saatma ning oli kuulus oma harukordse ilu poolest. Noormees oli kesirist umbkaudu kolmkümmend aastat noorem (kui ta keisri kaaskonnaga 123. aastal liitus oli ta arvatavasti viisteist)¹⁶⁶ ning jagas viimase kirge küttemise vastu. Üldiselt polnud selles midagi eriskummalist, et keisritel homoseksuaalsed suhted olid. Hadrianus oli aga esimene, kes väljaspool abielu endale pikaajase partneri leidis. Ükski hilisem ega varasem keiser ei olnud niivõrd avalikult

¹⁶¹ Barrett „Kaksteist keisrit“, lk 227.

¹⁶² Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁶³ Birley, 2005, lk 125.

¹⁶⁴ HA p35.

¹⁶⁵ Birley, 2005, lk 139.

¹⁶⁶ Everitt, 2010, lk 238.

homoseksuaalne, eriti veel ühe kindla partneriga.¹⁶⁷ Roomlastel polnud teooriaid homoseksuaalsuse kohta ning seda nähti kõigest ühena seksuaalsete suhete variatsioonide seas.¹⁶⁸

Antinous oli eriline veel ka selle poolest, et kui tavaliselt olid keisrite homoseksuaalsed partnerid orjad ning pigem „mänguasjad“, siis tema oli sündinud vabadest kreeklastest vanematele. Seetõttu oli suhe suure tõenäosusega vabatahtlik ning noormees omas kindlasti ka teatavat reputatsiooni.¹⁶⁹ Everitt küll väidab, et Antinouse näol võis tegu olla kõigest järjekordse Hadrianuse vallutusega,¹⁷⁰ kuid arvestades Hadrianuse käitumist noormehe surma järel, tundub selline oletus liialt pealiskaudne. Samas on tõepoolest võimalik, et alguses oli tegu keisri seksuaalse vallutusega, millest hiljem kujunesid tunduvalt soojemad tunded.

Antinous hukkus 130. aastal Niiluse voogudesse uppudes. 12. oktoobril õnnistati pidustustega traditsiooniliselt Niiluse taassündivat viljakust, mis oli seotud jõe üleujutustega. Kaks päeva hiljem aga tähistati egiptlaste jumala Osirise surma ja taassündi, mis oli sümbolitslikus seoses Niiluse üleujutustega. Just nende kahe pidustuse aegu uppus Niiluse voogudes keiserlik lemmik Antinous.¹⁷¹

Ametliku versiooni kohaselt oli tegu õnnetusega. Cassius Dio aga väidab, et noormees ohverdati, sest Hadrianuse uksus kõiksugusesse maagiasse.¹⁷² Niilusesse uppumine oli egiptlaste jaoks püha ja tõi kaasa automaatse jumalikustamise. On võimalik, et Antinouse surm taassünni tähtpäevade aegu aitavat pikendada keisri eluiga.¹⁷³ Everitt toob välja Aurelius Victori kirjutatu, et maagid olid nõudnud ohvrit, et pikendada keisri elu ning kõik peale Antinouse keeldusid.¹⁷⁴ *Historia Augusta* järgi ohverdas Antinous end ise. Enesetapu põhjusena viidatakse Hadrianuse liigsetele seksuaalsetele lähenemistele.¹⁷⁵ Birley pakub välja, et kuna noormees oli jõudnud meheikka, polnud traditsiooniline suhe vanema mehega enam kohane. Hadrianus aga soovis seda sidet jätkata ning häbist pääsemiseks läks Antinous vabaturma.¹⁷⁶ Teooria tundub loogiline ning vaevalt, et Hadrianus tahtis kuidagi jätta muljet,

¹⁶⁷ Danzinger & Purcell, 2006, lk 204.

¹⁶⁸ Everitt, 2010, lk 240.

¹⁶⁹ Danzinger & Purcell, 2006, lk 217.

¹⁷⁰ Everitt, 2010, lk 243.

¹⁷¹ Everitt, 2010, lk 286.

¹⁷² Cassius Dio, lk 447.

¹⁷³ Everitt, 2010, lk 287.

¹⁷⁴ Everitt, 2010, lk 288.

¹⁷⁵ HA p45.

¹⁷⁶ Birley, 2005, lk 249.

et kallima kaotus on kuidagigi tema süü. Seetõttu lastigi käibele ametlik versioon õnnetusest. Antiiksed autorid aga näevad seost keisri ebaususe maagiassa ning taassünni pühades. Niiviisi lastakse käibele versioon, mille kohaselt toimub ohverdus keisri eluea pikendamiseks. See aga võimaldab Hadrianust näidata halvas valguses, mis on Dirole täiesti omane.

Antinouse kaotuse järel nuttis keiser nagu naine.¹⁷⁷ 30. oktoobril 130 asutas Hadrianus armastatu hukkamispaiga lähedale Antionopolise-nimelise linna,¹⁷⁸ millest sai Heptanomia halduskeskus.¹⁷⁹ Veel hakati väitma, et noormehest on saanud täht taevas,¹⁸⁰ muutes ta niimoodi jumalaks. Sellises asjades käigus polnud otseselt midagi imelikku, sest senat oli ennagi keisrite lähedasi isikuid jumalikustanud. Kunagi varem polnud aga jumalikustatud homoseksuaalseid kaaslasi.¹⁸¹ Hadrianus ei hakanud jumalaks kuulutamist isegi senatilt paluma, sest kreeklased kummardasid Antinoust juba vaid keisri palve peale.¹⁸² Seetõttu leviski Antinouse kultus impeeriumi kreekakeelsetel aladel ning väga vähesel määral ladinakeelsetel aladel. Kultus oli keskvoimu poolt niivõrd tugevasti toetatud, et Antinouse kujusid on leitud hulgaliselt rohkem kui kujusid Hadrianusest endast.¹⁸³ Juhiks sellele asjaolule erilist tähelepanu, sest see näitab perfektsionistist keisri tagasihoidlikkust.

Hadrianuse valitsusajast on üle terve impeeriumi mitmeid näiteid kreekapärasest hoonetest, millest tuntuim on ilmselt Pantheon. Kui vaadelda kas või Rooma linna, siis leiame linna traditsioonilise südame, foorumi, servalt tohutu kreeka stiilis Venuse templi. Oma piiramatute vahenditega ehitas Hadrianus lõpuni ka suurejoonelise Zeusi templi Kyzikoses.¹⁸⁴ Juba eelpool mainitud Ateena ja Antiookia ning edaspidi mainitava Aelia Capitolina ülesehitamine on vaid murdosa näidetest, mis Hadrianuse valitsusajal impeeriumi kreekalikuks muutsid.

¹⁷⁷ HA p45.

¹⁷⁸ Birley, 2005, lk 249.

¹⁷⁹ Birley, 2005, lk 254.

¹⁸⁰ Cassius Dio, lk 447.

¹⁸¹ Everitt, 2010, lk 287.

¹⁸² HA p45.

¹⁸³ Garland, 2008, 30. loeng.

¹⁸⁴ Boatwright, 2011, lk 229-231.

Pantheonist Roomas vallini Britannias

Hadrianuse käsul rajatud ehitistest on üks lummavamaid Pantheon Roomas, mis oli tempel kõigile jumalatele. Tegu on oma aja tipp tehnoloogiaid kasutava ikoonilise hoonega,¹⁸⁵ mis on tugevalt inspireeritud kreeka kultuurist. Algselt ehitas Pantheoni Augustuse parem käsi Agrippa, kuid hoone põles maha aastal 80, kui säilis vaid fassaadi eesmine külg. Domitianus lasi Pantheoni taastada, kuid umbes aastal 110 tabas ka seda versiooni eelneva saatus. Aastal 126 taastas Hadrianus hoone lõplikult, andes sellele kuju ja vormi, mis on püsinud viimased ligi 2000 aastat.¹⁸⁶ Väljastpoolt tavapärane kreekarooma stiilis tempel avab sisse minnes täiesti uues mõõtmes ning on mingil määral võrreldav impeeriumi miniatuuriga Tiburis, sest ehitusmaterjali toodi kokku provintsidest üle terve riigi. Pantheoni eeskujul on püstitatud sellised tähelepanuväärsed hooned nagu Hagia Sofia katedraal Konstantinoopolis (tänapäeva Istanbul) ja Püha Peetri basiilika¹⁸⁷ (ehitatud algselt Constantinus Suure poolt, ligi 1100 aastat hiljem taastatud paavst Julius II poolt).

Hadrianusel oli komme enda ehitisi mitte „allkirjastada“ ehk siis mitte lisada viiteid endale. Peasissekäigu kohal on aga kirjas Agrippa nimi ning see osa säilis esialgselt ehitisest. Seega arvati kuni 19. sajandini, et hoone ehitamise au kuulub täielikult Agrippale. Siiski näitavad materjalide dateeringud ning hoone stiil, et tegemist on Hadrianuse-aegse ehitisega,¹⁸⁸ täpsema seletuse annab sellele Garland,¹⁸⁹ kuid taaskord juhin tähelepanu kõnealuse keisri võimalikule tagasihoidlikkusele.

Pantheon polnud siiski vaid usukumardajatele mõeldud paik, väidetavalt meeldis Hadrianusele seal viibida ühes oma kaaskonnaga ning mõista kohut erinevate kaasuste üle.¹⁹⁰ Hadrianus kasutas Pantheoni propagandistlikult ja selle laes on 30 jala (u 9 meetrit) laiune ava.¹⁹¹ Fears väidab, et ükskõik kui kaua hoones täpselt augu all seista, ei näe sealt kunagi otsest päikest. Oma järeldustega liigub ta edasi ning jõuab ideeni, et tegu on sümboliga

¹⁸⁵ Harian – life and legacy – Briti muuseumi veebilehekülj.

¹⁸⁶ Hale, 2006, 33. loeng.

¹⁸⁷ Harian – life nad legacy – Briti muuseumi veebilehekülj.

¹⁸⁸ Mackay, 2007, lk 229-230.

¹⁸⁹ Garland, 2008, 30. loeng.

¹⁹⁰ Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁹¹ Garland, 2008, 30. loeng.

Rooma võimust – keisrid tulevad ja lähevad (nagu loojub ja tõuseb päike), kuid Rooma aupaiste jääb kestma (sest päike tõuseb alati uuesti).¹⁹² Kui Hadrianusel tõesti selline plaan oli, siis on just tema see, kellele teotusid venelased oma ideega Moskvast kui kolmandast Roomast, mis ei lange iialgi.

Eelpool sai mainitud, et Hadrianuse Tiburi villa on justkui kokkuvõtte tema sisepoliitikast. Sarnase tähtsusega ehitis asub ka Britannias ning selleks on Hadrianuse vall, mida võib pidada keisri välispoliitika kokkuvõtteks. Nagu eelevalt mainitud, loobus ta oma eelkäijate poolt harrastatud ekspansioonipoliitikast ning asus kindlustama Rooma piire, seda nii puittaradega mööda Reini ja Doonau jõgesid kui kaitsmiseks mittedobivate alade hülgamisega tänapäeva Lähis-Idas. Tähelepanuväärseimaks jääb aga Hadrianuse vallina tuntud kivist müür, mille varemeid võime näha tänase päevani Põhja-Inglismaal, kuid mille täpses otstarbes pole üksmeelt leitud.

Historia Augusta sõnul reformis Hadrianus Britannia sõjavägesid ning ehitas esimesena 80 rooma miili (u 120km) pikkuse müüri, eraldamaks barbareid roomlastest.¹⁹³ Kaitserajatis oli kolmeosaline, kõigepealt vallikraav ja selle taga vall, siis kivist müür ning selle taga uus vall ja vallikraav. Kõikjal torkab silma roomlastele omale geomeetiline täpsus.¹⁹⁴ Müür ehitati rooma leegionäride ja abivägede poolt umbes kuue aastaga. Müüri mehitamiseks läks vaja umbes 9,5-11,6 tuhat meest ning müüri valvasid provintsidest pärit abiväed ning Rooma kodanikest komplekteeritud leegionid, mida Britannias oli kolm (võrdluseks Lähis-Idas paiknes kaheksa leegionit ja Aafrikas üks, selle järgi on võimalik näha erinevate provintside rahutust, sest mida rahutum ala, seda suuremad väed seal paiknesid).¹⁹⁵ Teisalt toodi valli turvalisust kindlustama ja Britanniasse üldiselt sõjavägesid terve imperiumist. Paadimeeste üksus Tigriise jõelt Mesopotaamiast on vast kõige eksootilisem näide.¹⁹⁶

Fears väidab, et fortifikatsioon oli ajutise iseloomuga, sest jätta Britannia täielikult vallutamata, tähendas vabaduse jätmist osadele brittidele, mis omakorda tähendas ohtu provintsi julgeolekule.¹⁹⁷ *Historia Augusta* toob aga britid välja mässulise rahvana,¹⁹⁸ mistõttu

¹⁹² Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁹³ *HA* p35.

¹⁹⁴ Danzinger & Purcell, 2006, lk 177.

¹⁹⁵ Fears, 2008, 20. loeng, Fagan, 2007, 22. loeng ja Scullard, H., H., „Roman Britain: outpost of the Empire“ Thames and Hudson, London 1979, lk 59-69. Viidatud teostes antud arvud varieeruvad.

¹⁹⁶ Danzinger & Purcell, 2006, lk 177.

¹⁹⁷ Fears, 2008, 20. loeng.

¹⁹⁸ *HA* p15.

võis müür vabalt olla ka piiritähiseks, selgitamaks, milliste alade üle leegionid ranget kontrolli hoidma peavad. Müüri ajutist iseloomu arvetas ka Hadrianus ning proovis raha kokku hoida ning hiljem alustada sõjategevust, et vallutada terve saar. Nagu näeme, oli Hadrianuse otsusel kaugeleulatuv mõju. Antonius Pius vallutas alasid küll mõnevõrra juurde ning rajas ka uue kaitsesüsteemi, kuid seda kaua hoida ei suudetud ning üldiseks piiriks jäi Hadrianuse vall. Sellest lähtuvalt on Fears'i meelest kindel, et tegu on läbini sõjalise otstarbega ehitise, mis oli mõeldud kaitsmaks rünnakute eest. Tema sõnul kinnitab seda ka vallide süsteem, kus abiväed hoiavad rünnakut müüri tagasi, kuni leegionid jõuavad viimase valli tagant kohale ning lahendavad olukorra.

Fagan kaldub arvama, et Hadrianus tahtis selget piiri, kuid kuna looduslikult seda polnud, nagu Reini-Doonau ala, siis tuli see ise luua, tõmmates piiri roomalste ja barbarite vahele.¹⁹⁹ Tuleb tõdeda, et see tal õnnestus, sest enne valli ehitamist polnud teineteisele poole piiri jäävate alade vahel suuremaid kultuurilisi ega etnilisi erinevusi. Pärast müüri ehitamist hakkasid need aga tasapisi tekkima.²⁰⁰ Müüri olevat väga raske kaitsta ning seetõttu oli ta pigem kontrollimaks liiklust impeeriumi piiril. Eesmärgiks tagada õiglane maksustamine.

Teiseks oluliseks aspektiks on müüri sümbolne väärtus nii Rooma piirina kui ka mulje avaldamiseks toonastele barbaritele, näitamaks kui võimsaid ehitisi Rooma luua suudab ning seeläbi hirmutada neid mitte ründama.²⁰¹ Viimasele väitele oponeerib Hale väitega, et müür näitas barbaritele pigem Rooma nõrkust, et peitutakse kaiste taha selle asemel, et rünnata.²⁰² Danziger ja Purcell väidavad, et Hadrianus ei tahtnud sooritada kannapööret riigi poliitikas. Tegu oli lisaks kaitseehitisele ka sümboliga Rooma uuele poliitikale, mis ei lähtunud enam sõjalisest ekspansioonist, vaid harmoonilisest eksisteerimisest. Lisaks sai müüri abil lihtsalt jälgida kaupade ja vägede liikumist, olles seega strateegilise väärtusega ehitis.²⁰³ Veel pakuvad Danzinger ja Purcell välja, et ajal, mil müür ehitati, oli sellel vaid kohalik tähtsus, sest Rooma tuumikalal Itaalias polnud enam ammu välisvaenlast käinud ning seetõttu ei olnud kaitseargument kuigi tugev.²⁰⁴ Sellest asjaolust tulenevalt võib paremini mõista ka roomlaste pahameelt, kui Hadrianus otsustas impeeriumi osadest aladest loobuda. Roomas ei tunnetatud seda ohtu, mida oli näha nendel kohtadel.

¹⁹⁹ Cassius Dio lk 441.

²⁰⁰ Danzinger & Purcell, lk 181, 2006.

²⁰¹ Fagan, 2007, 22. loeng.

²⁰² Hale, 2006, 33. loeng.

²⁰³ Danzinger & Purcell, lk 178, 2006.

²⁰⁴ Danzinger & Purcell, lk 181, 2006.

Vaadates Hadrianuse järglase Antonius Piuse tegevust, kaldun toetama Fears'i seisukohta, et müür oli rangelt kaitseotstarbeline ning Hadrianus adus edasiste vallutuste vajalikkust Britannias, kaitsmaks provintsi, kuid lükkas selle poliitilistel põhjustel edasi. Hiljem aga ei tõusnud esile keisrit, kes oleks sellest huvitatud või võimeline olnud ning Rooma allakäigu jooksul tõmbuti Britanniast välja, et vägesid paigutada olulistematele aladele. Võimalik, et valli näol tahtis Hadrianus endast Britanniasse ka märki maha jätta, sest ta oli esimene keiser, kes saart küastas.²⁰⁵

²⁰⁵ Danzinger & Purcell, lk 178, 2006.

Hadrianuse elu lõpuaastad ja järglus

Pole täpselt teada, millal Hadrianus tagasi Rooma jõudis, kuid kindlasti oli ta seal 5. mail 134.²⁰⁶ Kindlasti oli Hadrianus üksik, sest 136. aastal suri ta naine Sabina, kellega ta polnud küll õnnelik, kuid kes oli teda alati saatnud. Võib oletada, et ta polnud üle saanud ka Antinouse surmast ning siit ilmast olid lahkunud kõik, kes olid olnud temale lähedased. Arvatavasti jäi keiser haigeks oma viimasel reisil ning võimalik, et elu viimastel aastatel kannatas ta nõdrameelsuse all.²⁰⁷

136. aastal sunniti enesetappu sooritama terve Hadrianuse valitsusaja lojaalne olnud ning just kolmandat korda konsuliks saanud Servianus, kes nüüdseks oli pea 90-aastane. Samuti sunniti vabaturma minema tema umbakudu 20 aastat vana lapselaps Fuscust, keda peeti loogiliseks troonipärijaks. Põhjuseks olevat olnud vandenõu se pistamine.²⁰⁸ Tegu oli ainsate veel elus olevate Hadrianuse sugulastega. Cassius Dio ütleb, et nad mõisteti surma, ning enne surma ütles Servianus: „Te teate, et ma pole midagi valesti teinud, kuid oo jumalad, Hadrianusele on mu viimane palve, et ta paluks surma, kuid oleks võimetu surema.“²⁰⁹ – palve, mis täitus, sest elu viimastel kuudel polnud Hadrianus võimeline isegi enesetappu sooritama.²¹⁰ Troonipärijatest vabanemise soov tõestab Hadrianuse võimalikku hullumeelsust, sest Cassius Dio esitab loo, mille järgi keiser kaalus Servianust enda mantlipärijaks.²¹¹ Danzinger ja Purcell pakuvad välja teooria, mille kohaselt oli Hadrianus arvatavasti esimene, kellel oli võimalik lapsenduspoliitikat realselt viljeleda. Traianuse lapsendamine Nerva poolt oli puhtformaalne ning Hadrianuse lapsendamise taga oli kindlasti oma roll ka Traianuse naisperel. Võimalik, et Hadrianus uskus adopteerimisse kui parima võimaliku kandidaadi võimule tõstmisesse. See poleks aga pruukinud toimida kui elus on veel sugulasi, kes võinuks seda positsiooni nõuelda.²¹²

Hadrianuse esimeseks adopteerimiskateks oli 136. aastal konsul Ceionius Commodus, kes paistis silma oma iluga, kuid kõhis juba siis verd.²¹³ Huvitavaks teeb selle adoptatsiooni tõik, et Commoduse kasuisaks oli 118. aastal nelja konsuli afääris osalenud ning seetõttu

²⁰⁶ Birley, 2000, lk 146.

²⁰⁷ Mackay, 2007, lk 230.

²⁰⁸ Mackay, 2007, lk 230.

²⁰⁹ Cassius Dio, lk 455.

²¹⁰ Boatwright, 2011, lk 233.

²¹¹ Benario, „Hadrian“.

²¹² Danzinger & Purcell, 2006, lk 282-3.

²¹³ Cassius Dio, lk 455.

hukatud Avidius Nigrinus, kelle tütreaga Commodus ka abielus oli.²¹⁴ Commodusel oli aga tuberkuloos ning Hadrianusele oli selge, et kaua Commodus enam ei ela, kuigi ta oli alles kolmekümnendates. Mees oligi niivõrd nõrk, et suri 1. jaanuaril 138, enne kui jõudis senatis tänukõne pidada oma lapsendamise puhul. Hadrianuse tegelik eesmärk oli keisritroonile tõsta aga Commoduse 5-aastane poeg Lucius Aelius Aurelius Commodus (hilisem keiser Lucius Verus), kes oli ise veel liiga noor, et olla keiser.²¹⁵ Seega lootis Hadrianus, et Commodus elab piisavalt kaua, et ta poeg jõuaks valitsemiseks piisavasse ikka. Teiseks tulevaseks keisrikandidaadiks oli Commoduse tütre abikaasa Marcus Annius Verus (hilisem keiser Marcus Aurelius).

Järgmisena adopteeris Hadrianus ühe tolle aja silmapaistavaima poliitiku, konsulikogemusega Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninuse, keda ajalugu tunneb keiser Antonius Piuse nime all ning temal käskis Hadrianus omakorda lapsendada eelpool mainitud Luciuse ja Marcuse, kes valitsesid hiljem üheskoos. Tänu nendele sammudele läks võim sujuvalt üle ning Hadrianus oli kindlustanud oma pärilusliini keheks järgnevaks põlvkonnaks.

Caesar Publius Aelius Traianus Hadrianus Augustus suri 10. juulil Napoli lähistel Baiaesi villas, olles 62-aastane. Keisritroonil veetis ta 20 aastat ja 11 kuud. Hadrianus oli rahva poolt vihatud, hoolimata oma erakordsest valitsusajast.²¹⁶ Birley aga toob välja, et *Historia Augusta* 's on kasutatud ladinakeelset *invisus omnibus*. Fraasil olevat kaks tähendust, esiteks, Dio poolt kasutatu ehk kõigi poolt vihjatud. Teiseks mitte kellegi poolt nähtud, mis viitaks privaatsele matmisele, kuhu ei lastud palju rahvast ligi. Seega kasutas Dio negatiivsemat vormi. Tegu pole ainsa kohaga, kus Dio Hadrianusele varju heidab. On loogiline, et matus on privaatne.²¹⁷ Arvatavasti on Dio negatiivses Hadrianuse suhtes süüdi nelja konsuli hukkamine valitsusaja alguses ning tema järeleandmatu täiuslikkuseiha ja perfektsionism võisid ta muuta tüliliks inimeseks.²¹⁸ Pärast Hadrianuse surma rääkisid paljud temast halba. Senat puikles kaua, enne kui surnud keisri jumalaks kuulutas. Samuti sooviti tühistada Hadrianuse poolt kehtestatud seadused. Vaid keiser Antoninuse survele andis senat lõpus järgi. Just see on paljude arvates põhjuseks, miks ta sai lisanime „Pius“.²¹⁹

²¹⁴ Birley, 2005, lk 289.

²¹⁵ Birley, 2005, lk 289-90.

²¹⁶ Cassius Dio, lk 465.

²¹⁷ Birley, 2005, lk 300.

²¹⁸ Boatwright, 2011, lk 234.

²¹⁹ HA p81.

Allikatest jääb aga tunne, et Hadrianuse vastu olid meelestatud vaid kõrgklassid, sest Hadrianuse reisidel püstitatud ehitised sh akveduktid parandasid kohaliku elanikkonna elukvaliteeti. Sama eesmärki täitsid mitmed Hadrianuse poolt välja kuulutatud maksukergendused ja load ostmaks Egiptuse vilja, mis üldiselt oli vaid Rooma linna privileeg. Oma reformide ja lihtsa eluviisi tõttu omas keiser häid suhteid ka sõjaväega. Kui vaadata opositsiooni Hadrianusele üldisemalt, torkab silma, et selle taga olid kõrges mängus kaas rääkinud mehed, alistamata rahvad ning juudid. Sellest järeldeb, et Dio väide just kui oleks Hadrianus kõigi poolt vihatud olnud, vaevalt, et tõele vastab. Siiski, toetudes eelpool toodule tuleb mõõnda, et tegu võis olla ebameeldivalt pedantse isikuga, kes ei sallinud vastuhakkamist.

Kokkuvõte

Hadrianus oli keiser, kelle tegude mõju tänapäevale on vaieldamatult tuntav. Ta tuli võimule hetkel, mil Rooma impeerium hõlmas rohkem alasid kui iialgi enne või pärast. Hadrianus mõistis, et selline ekspansioonile rõhutatud välispoliitika pole enam riigile jõukohane, seda nii sõjameeste puuduse kui ka vallutustele kuluva raha tõttu. Vallutatavatel aladel polnud lootust saada tagasi kulutusi, mida oli vaja nende hõivamiseks ja kontrollimiseks. Impeeriumi piirid olid niivõrd suured, et polnud võimalik kõikide potentsiaalselt ohtlike rahvaste vastu ennast enam kindlustada. Nendel kaalutlustel alustas Hadrianus oma valitsusaega, loobudes aladest tänapäeva Lähis-Ida piirkonnas ning seades seal sisse sõltuvad kuningad. See oli märksa odavam viis piire kaitsta kui pidevalt leegione kohal hoida.

Antiikautorite tekstide kohaselt polnud Hadrianuse võimuletulek legitiimne. Cassius Dio väidab, et Traianus ei lapsendanud Hadrianust surivoodil. *Historia Augusta* ütleb, et suur roll oli Traianuse naisperel. Viimasega tuleb nõustuda, sest Traianuse naine Plotina oli arvatavasti Hadrianusesse armunud ning toetas viimase karjääri igati. Samuti kandis just tema allkirja dokument, millega Traianus surivoodil Hadrianuse lapsendas. Vaadates aga üldist poliitilist tausta tuleb aga kindel olla, et selline adoptatsioon oli ka Traianuse soov, sest ta määras just Hadrianuse impeeriumi võimsaimate vägede eestotsa, mis asusid Süürias ja mis tõstsid Hadrianuse keisriks. Senatil jäi vaid üle see hiljem kinnitada. Miks Traianus niimoodi käitus, on selgitatav Mary T. Boatwrighti teooriaga, et keiser soovis niimoodi õhutada paljude lootusi keisriks saamise osas. See omakorda aga kannustas lojaalsusele ning vältis ühe troonipärija vastu suunatud kadeduse tekkimist.

Hadrianuse valitsusaja suurim siseopositsiooni ilming oli kohe valitsusaja alguses, mil neli endist konsulit otsustasid Hadrianuse tappa. Põhjuseks oli Hadrianuse loobumine vallutatud aladest ning nende meeste väljavahetamien oluliselt kohtsadelt. Vandenõu avastas Hadrianuse endine eestkostja ja prefekt Attianus. Ta tutvustas seda ka senatile, mis mõistis neli endist konsulit surma. Cassius Dio ütleb aga, et tegu oli mõjuvõimsate meestega. Hadrianus ise aga vandus, et temal pole endiste konsulite tapmisega mingit seost, kuid teda ei usutud. Tänapäeval on arvatud, et Attianus lavastas mehed süüdi, kõrvaldamaks keisri teelt konkurente.

Hadrianuse suurim möödalask keisrina oli kolmanda juudi ülestõusu provotseerimine. Ta tuli välja plaaniga, mille kohaselt ehitataks Jeruusalemm üles Rooma koloonia Aelia

Capitolinana ning kunagise juutide Teise templi varemetele ehitataks Jupiteri tempel. Veel keelas ta ära juutidele traditsioonilise poiste ümberlõikamise. Tulemuseks oli messiasliku Simon Bar-Kohba juhitud ülestõus, mis vältas aastatel 132-136. Ülestõusnud vallutasid suure osa Juudamaast, kehtestades sealsetel aladel oma raha ja uue kalendri. Hadrianus saatis ülestõusu maha suruma oma parimad väejuhid ning kolmandiku kõigist vägedest. Ülestõus suruti lõpuks veriselt maha, kuid ka roomlaste endi kaotused olid suured. Kuigi ülestõus oli selgelt provotseeritud Hadrianuse poolt, on selge, et juudid olid selleks valmistunud juba varem ning selline vasuhakk oleks kindlasti puhkenud. Siiski näitavad Hadrianuse teod lühinägelikkust.

Hadrianus oli reisiv valitseja ja veetis enamuse on ajast väljaspool Itaaliat, eriti meeldis talle viibida Kreekas. Filhelleenina toetas ta kreeka kultuuri arengut igati. Ka oma eraelus järgis ta kreeka traditsioone, kuid tavapärasest noorema poisi ja vanema mehe suhtest sai tema puhul midagi enamat. Hadrianus armus Bitüünia päritolu Antinousesse, kellest sai keisri ustav saatja ja armastus ligi seitsmeks aastaks. Noormees uppus lõpuks segastel asjaoludel Niilusesse, arvatavasti põgenes oma austaja soovide eest.

Täna on Hadrianuse tegevuse jäljed näha eelkõige ehitiste näol. Kõikjal, kuhu keiser reisis, alustati ehitustöid, alates akveduktidest kuni templiteni. Võimsaim Hadrianuse käsul püstitatud ehitis on aga nn Hadrianuse vall, mis on osaliselt säilinud tänaseni ja asub Ühendkuningriigis. Müüri eesmärk oli eraldada tsiviliseeritud Rooma maailma barbaarsest põhjalast. Arvatavasti oli fortifikatsioon mõeldud ajutise iseloomuga, et hiljem kogu Britannia vallutada. Olupoliitika muutudes jäigi aga vall piiriks.

Hadrianus oli pedant ja laia huvidespektri tõttu sekkus kõikjale. Ta pidi saama otsustada ka kõige väiksemaid detaile ning seetõttu võis ta inimesena olla tüütu ning ebameeldiv. Perfektsionismi oli näha ka tema järglasevalikus, sest lastetuna tuli tal endale troonipärija valida adpoteerimise teel. Tulemuseks oli olukord, kus Hadrianus adopteeris Antonius Piusena ajalukku läinud mehe ning käskis temal omakorda adopteerida kaks noorukit, kindlustades niimoodi kolm järgmist keisrit.

The Roman empire during the reign of emperor Hadrian (117-138)

This bachelor's thesis focuses on the Roman emperor Hadrian's reign during 117-138 AD. This research focuses on the actions of the emperor. I will also discuss the opposition to the power of the emperor. His rule was one of the brightest moments of *pax Romana*. Hadrian succeeded Trajan and in the time when Hadrian became emperor, the Roman empire had its' largest territory. Hadrian realised the empire cannot afford the expansion policy anymore and because of that he advanced peace and secured the borders.

At first Hadrian withdrew from the Parthian territories which were conquered by Trajan. Because of that four ex-councillors tried to make a plot against him. It is possible that a slave betrayed them and thanks to that Hadrian's prefect Attianus discovered the plot. The ex-councillors were executed although Hadrian himself swore that he had nothing to do with the killing order, but the relationships with the senate were already ruined. It is possible that the plot itself was fabricated by Attianus: according to Cassius Dio the executed ex-councillors had a lot of influence and power. Getting rid of them made the first days of ruling much easier for Hadrian.

The biggest mistake Hadrian made was provoking the third Jew's uprising (132-136). He banned circumcision and started to build a Roman colony Aelia Capitolina on the ruins of Jerusalem. The plan was to build a pagan temple to the chief god Jupiter at the very place where the Jew's Second Temple's ruins were. Jews started an uprising and were led by the messianic figure Simon Bar-Kochba. Rebels occupied vast territories of Judea. Hadrian sent his best generals to deal with the revolt and in the end they succeeded but many Roman legionaries lost their lives. Although evidence shows that Jews were planning the revolt we can be sure that Hadrian's arrogant actions pushed Jews to it.

Hadrian was a restless emperor who constantly travelled and spent less than half of his reign in Rome. He was a perfectionist and reformed the military and the state management. In addition, he wanted to be involved with everything and decide even the details. Because of that he might have been quite unpleasant and even rude. In all places he wanted to promote Greek culture, as he was very fond of it. He followed the Greek tradition according to which older men taught younger ones and had homosexual intercourse with them. Hadrian fell in love

with a Bythian boy called Antinous who eventually drowned into Nile in very obscure circumstances.

Everywhere he went he ordered construction works like aqueducts, temples etc. The greatest work he ordered was Hadrian's wall which lies in the United Kingdom. It was built to separate the civilized world in the south from the barbarian world in the north. It also had functions of defence but it is quite sure that Hadrian wanted to conquer the whole Britain, but times changed and he did not have resources to do so. Antonius Pius conquered some additional territories for a while but in the long term the wall was the northest border of the Roman empire.

In 136 Hadrian ordered the death of Severus and his grandson Fuscus who were his only living kindsmen. It was thought that Fuscus who was 19 at the time was to be the next emperor. It seems that Hadrian belived adoption is the supreme method of giving power to the best man. He adopted Antonius Pius and commanded that he must adobt Lucius Verus and Marcus Aurelius who were young boys at the time. With that maneuver he secured the next three emperors who continued his politics.

Allikad ja kasutatud kirjandus

Allikad:

1. Cassius Dio, „Roman History“:

<http://www.archive.org/stream/diosromanhistory08cassuoft#page/424/mode/2up>

2. „*Historia Augusta*“:

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Historia_Augusta/Hadrian/1*.html#14

Kirjandus:

1. Everitt, A. „Hadrian and the triumph of Rome“, Random House, New York 2010.
2. „The Cambridge ancient history, Second edition, Volume XI, The High Empire, A.D. 70-192“, Cambridge University press, Cambridge, 2000.
3. Barret, A., A., „Kaksteist keisrit“, Argo, Tallinn 2011. Mackay, C., S., „Ancient Rome: a military and political history“ Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
4. Mackay, C., S., „Ancient Rome: a military and political history“ Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
5. Sherk, R., K., Translated documents of Greece & Rome vol 6, „The Roman Empire: Augustus to Hadrian“, Cambridge University Press, Cambridge 1994.
6. Scullard, H., H., „Roman Britain: outpost of the Empire“, Thames and Hudson, London 1979.
7. Dir.N.Kanni toimetusel „Üldine ajalugu I: Ürg- ja vanaaeg, barbarid Rooma varemotel“, Kirjastus „Raamatu sõber“, Tallinn 1930.
8. Gray, W.,D., „A Study of the life of Hadrian prior to his accession“, Smith College Studies in History, Vol. IV, No. 3, Smith College, 1919.
9. Bloom, J., J., „The Jewish Revolts Against Rome, A.D. 66-135, A military analysis“, McFarland & Company, Inc., Jefferson, North Carolina and London, 2010.
10. „Brill's New Pauly: encyclopaedia of the ancient world. Antiquity. Volume 5, Equ-Has“, volume 5, Equ-Has, Brill, Leiden and Boston, 2004.
11. Grant, M., „The History of Ancient Israel“, Scribner, New York, 1984.
12. Goodman, M., „Jews in a Graeco-Roman world“, Oxford University Press, Oxford, 2004.
13. Danzinger, D., & Purcell, N., „Hadrian's Empire: when Rome ruled the World“, Hodder & Stoughton, London, 2006.
14. Birley, A., R., „Hadrian: the restless emperor“, Routledge, New York and London, 2005.

Veebilehed:

1. Rooma Hadrianuse valitsusajal:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Roman_Empire_125.png

2. Briti Muuseumi lehekülj:

http://www.britishmuseum.org/explore/themes/leaders_and_rulers/hadrian/life_and_legacy.aspx

3. „De Imperatoribus Romanis“, An online Encyclopedia of Roman Empire, „Hadrian“ by Benario: <http://www.roman-emperors.org/hadrian.htm>

Audioloengud:

1. „Emperors of Rome“ taught by professor Fagan, G., G., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2007. 22. loeng.

2. „Famous Romans“ taught by professor Fears, J., R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2008. 20. loeng.

3. „Classical Archaeology of Ancient Greece and Rome“ taught by professor Hale, J., R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2006. 33. loeng.

4. „Greece and Rome: An Integrated History of the Ancient Mediterranean“ taught by professor Garland, R., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2008. 30. loeng

5. „Holy Land Revealed“ taught by professor Magness, J., Part of the Great Courses audio series by The Teaching Company, 2010. 32. loeng.

Lisa 1.²²⁰

Hadrianuse büst Kapitoliumi muuseumis Roomas.

²²⁰ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d7/Bust_Hadrian_Musei_Capitolini_MC817.jpg

Lisa 2.²²¹

Hadrianuse karjäär enne keisritrooni.

decemvir stlitibus iudicandis

sevir turmae equitum Romanorum

praefectus urbi feriarum Latinarum

trib. militum legionis II Adiutricis Piae Fidelis (95)

trib. militum legionis V Macedonicae (96)

trib. militum legionis XXII Primigeniae Piae Fidelis (97)

quaestor (101)

ab actis senatus

tribunus plebis (105)

praetor (106)

legatus legionis I Minerviae Piae Fidelis (106)

legatus Augusti pro praetore Pannoniae inferioris (107)

consul suffectus (108)

septemvir epulonum (enne 112)

sodalis Augustalis (enne 112)

archon Athenis (112/13)

legatus Syriae (117)

²²¹ Benario, „Hadrian“.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Jüri Käosaar** (sündinud 10.07.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Rooma impeerium keiser Hadrianuse valitsusajal (117-138)“,

mille juhendaja on dots Mait Kõiv,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 21. mail 2013

(allkiri)